

Édes Anyanyelvünk

XXIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

2001. OKTÓBER

ÁRA: 90 FORINT

A TARTALOMBÓL:

Balázs Géza:
Paradisum plantavit

Dede Éva:
Nyelv és pszichológia

Kemény Gábor:
Nyelvi mozaik

Timár György:
Piár vagy piár?

Gyárfás Endre:
Utazni jó, de...

Simonyi Zsigmond
helyesírási verseny

Szép magyar beszéd
verseny

Útmutató az OKTV-hez

És: új szavak,
pontozó,
keresztretjvény

Múló modorosság vagy tartós változás?

A rádióban és a televízióban gyakran szólaltatnak meg embe-
reket. Többségük furcsán hang-
súlyozza a mondanivalóját. A
mondat utolsó részét ejti ki na-
gyobb hangerővel, ráadásul úgy,
hogy megemeli, mintha énekel-
ne. Időnként egyesek az utolsó
szót tagot nyomatékosítják.

A jelenség mostanában oly
gyakori, hogy el kellene dönté-
nünk, modorosságról van-e szó
vagy a nyelv törvényszerű válto-
zásáról. Ez utóbbira azért is
gondolhatunk, mert az új be-
szédmodot többnyire fiatalok
használják, idősebbeknél ritkán
fordul elő.

A változás okát keresve idéz-
hetjük **Karácsony Sándor** sza-
vait: „Mindenki tudja, hogy szó-,
szólam- és mondathangsúlyunk
... az első szótagra esik... A ma-
gyar élőbeszédről is tart nyilván
annyit a köztudat, hogy annak a
menetében van valami titokza-
tos lejtés, amelynek belső tör-
vényszerűsége szinte kodifikál-
hatatlan, de annál érvényesebb,
s aki nem érzi, meg nem tanul-
hatja” (A magyar észjárás. Bp.,
1985. 242–243).

Hasonló problémára figyel-
meztet **Vargha Balázs** is: so-
kan a családnevet követő ke-
resztnevet hangsúlyozzák, noha
a magyarban az első a fonto-
sabb. Ennek okát abban látja,
hogy az illető „még tud németül,
tud angolul, tud franciául, s ott
mind a név második felét hallot-
ta megnyomni, úgy érzi hát,
hogy ez a kötelező”. Csakhogy
ezekben a nyelvekben a család-
név van hátul, ezért magától ér-
tetődően kap nagyobb hang-
súlyt. Az idegen példa értelmet-
len, szolgai követésére Vargha
Balázs Arany Jánost idézi. A Bo-

lond Istók második énekében a
vers hőse színészettel próbálko-
zik, de a darab rendezője így ok-
tatja: „Jól van barátom; tudta
szerepét, – de mondja fel csak,
kezdje újra, többször – no lássa,
hogy az accentusba vét;
'Ke-gyelmes herceg!' így: halkan
először, ott hangsúlyozza 'gyel' a
közepét. 'Ke-gyelmes' érti hát
már? Nem 'ke-gyelmes'. – Maga
nem kap rollét, ha nem figyel-
mes”. Vargha hozzáteszi: „Ha
ma volna Arany János gyakorla-
tos színész, így tanítanák:
'Kegyelmes herceg' így; halkan
először. Ott hangsúlyozza: 'her-
ceg' a végét” (Tücsök és bogár a
magyar hangsúlyozás köréből.
Új Szántás, 1947/1. 18–20).

Úgy látszik, most már az ide-
gen hangsúly is mind gyakoribb,
ezzel azonban nyelvünk elveszti
eredeti sajátosságát. Amikor
Finnországban jártam, a jármű-
veken beszélgetőket hallgatva
sokszor volt az az érzésem, ma-
gyar szót hallok. Pedig csak a
hangsúly volt ismerős. Manap-
ság az itthoni tömegközlekedé-
szoók interjút hallgatva viszont
úgy érzem, külföldön vagyok. A
megkérdezettek ugyan magya-
rul beszélnek, de a kiejtésük,
hanghordozásuk idegen, mintha
hosszabb ideig emigrációban él-
tek volna. A hangsúly hátra to-
lása, megemelése előkelőbbnek
tetszik, s úgy érzik, rangot ad
szavuknak, személyüknek is. S
minthogy a képernyő nyilvános-
sága nagyobb hatású, mint az
iskola, tarthatunk attól, hogy
a divattá vált éneklő beszéd a
Beszélni nehéz! mozgalom részt-
vevőinek elismerésre méltó erő-
feszítései ellenére előbb-utóbb
általánossá válik. Kérdés, tehe-
tünk-e ellene valamit?

Maróti Andor

Kedves Olvasóink!

Amint 2000. évi 4. számunkban is tettük, úgy – az 1996. évi CXXVI. törvény előírásainak megfelelően – most is jelezzük, mekkora az az összeg, amely olvasóink, szövetségi tagjaink és mások 1999. évi személyi jövedelemadójának 1 százalékából hozzánk érkezett azáltal, hogy azt az Anyanyelvapolók Szövetségének ajánlották fel. Egyúttal mindjárt arról is tájékoztatjuk olvasóinkat, mire fordítottuk ezt az összeget.

Az ilyen módon nekünk juttatott összeg 321 989 Ft, csaknem százezer Ft-tal nagyobb a tavalyinál! Ezúton mondunk hálás köszönetet mindazoknak, akik személyi jövedelemadójuk 1 százalékával a mi szövetségünket támogatták. A pénzt a szövetség elnökségének döntése alapján teljes egészében az Édes Anyanyelvünk folyóirat fenntartására, szerkesztői és szerzői honoráriumok kifizetésére fordítottuk.

Ezzel egyidejűleg, sajnos, azt is jeleznünk kell, hogy az év végén az Édes Anyanyelvünk árának emelésére kényszerülünk. Hogy olvasóinkat csak a lehető legcsekélyebb mértékben terheljük meg, az emelés csak mintegy a fele annak, amit az elmúlt két esztendő inflációjának mértéke megkívánna (legutóbb ugyanis két évvel ezelőtt, 1999 végén növekedett lapunk ára). Egy-egy számunk 2002-től az eddigi 90 helyett 100 Ft-ba kerül, az évi előfizetés pedig 450 helyett 500 Ft lesz. Ugyancsak 2002-től kezdve a szövetség elnökségének döntése alapján a tagdíj is emelkedik: felnőtteknek az eddigi 700 helyett 900, diákoknak és nyugdíjasoknak pedig 500 helyett 600 Ft-ra.

Nem örömmel közöljük ezt, de kénytelenek vagyunk rá. Éppen azért szólnunk idejében, már a 4. számunkban, hogy olvasóink, tagjaink számolhassanak a nemkívánatos, de elkerülhetetlen változással.

Az Édes Anyanyelvünk minden olvasóját tisztelettel köszönti

az Anyanyelvapolók Szövetsége

TARTALOM

Maróti Andor: Múló modorosság vagy tartós változás?	1
Kedves Olvasóink!	2
Balázs Géza: Nyelvi utazás Pannonhalmán.	3
Dede Éva: Nyelv és pszichológia	4
Kovács József: Ki pendül egy húron?	4
Kemény Gábor: Nyelvi mozaik	5
Buvári Márta: Szálkák	6
Láng Miklós: Ló vezetve, számár hajtvá.	6
Büky László: Az új évezred rózsaujjú hajnala	7
Timár György: Piár vagy piár?	7
Gyárfás Endre: Utazni jó, de.	7
Minya Károly: Élmény a látvány	7
Antalné Szabó Ágnes: Versenyképes helyesírással	8
Pokorni Zoltán oktatási miniszter köszöntője.	9
Szathmári István: A Szép magyar beszéd verseny értékelése	10
Graf Rezső: „Az anyanyelv egyetlen ölelésben összebékít”	10
Szűts László: Huszonöt éves a Versegly nyelvművelő verseny	12
Sóronné Tekes Rozália: Anyanyelvapolók Palócföldön	12
Komoróczy György: A magyar nyelv napjai Kovásznán	13
H. Varga Gyula: A magyar nyelv művelése Besztercebányán.	13
Kovács Ferencné, Wacha Imre, N. Császi Ildikó: Útmutató az OKTV-pályaművek kidolgozásához, 2001/2002.	14
G. R.: Kazinczy- és Péchy Blanka-díjasok, 2001.	16
Deme László: Jutalmak, emlékérmek	16
Új szavak, kifejezések (16.)	17
Holczer József: Se kötőjellel, se gondolatjellel!	17
Hírek	17
Pontozó	18
Keresztrejtvény	19
Közlemény	19
Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek	20

ÉDES ANYANYELVÜNK

Az Anyanyelvapolók Szövetségének évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – megjelenő folyóirata

Megjelenik

a Magyar Tudományos Akadémia
Magyar Nyelvi Bizottságának
és a Magyar Nyelvtudományi
Társaságnak a támogatásával.

Kiadja:

az Anyanyelvapolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó:

Grétsy László

A szerkesztőség tagjai:

Balázs Géza, Kemény Gábor,
Maróti István

A szerkesztőség címe:

1075 Budapest, Kazinczy u. 23–27.
Telefon: 352–8981

Postacím:

1364 Budapest, Pf. 122.
A lap a Világhálón is olvasható:
http://www.lib.jgytf.u-szeged.hu/edes_anyanyelvunk/

Terjeszti:

a Magyar Posta Rt. LHI, a Bp.-i HIRKER Rt.,
a Magyar Lapterjesztő Rt.,
a Könyvtárellátó Kht. és több más terjesztő.

Előfizethető

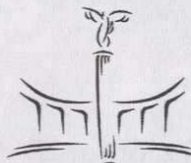
bármelyik hírlapkézbesítő hivatalban,
valamint közvetlenül vagy postautalványon
a Magyar Posta Rt. Levél- és Hírlapüzletági
Igazgatóságán (LHI), amelynek címe:
Hattyúház, 1015 Bp., Hattyú u. 14. VII. em.
Postacím: 1846 Bp., Pf. 863.
Ára: 90 Ft. Előfizetési díj: 450 Ft/év.
Az Anyanyelvapolók Szövetségének tagjai a
lapot a tagdíj fejében illetménylapként kapják.
Belépési nyilatkozat és csekk kérhető:
Anyanyelvapolók Szövetsége,
1126 Budapest, Szoboszlai u. 2–4.
Telefon: 355-5590

Az Édes Anyanyelvünk

szerkesztőbizottsága:

Balázs Géza, Bencédy József,
Deme László (a szerkesztőbizottság elnöke),
Fábián Pál, Grétsy László,
Kemény Gábor, Maróti István

Lapunk kiadását az EGIS Gyógyszergyár Rt.,
a József Attila Kulturális és Szociális
Alapítvány, az Oktatási Minisztérium,

a Nemzeti Kulturális Örökség
Minisztériuma, valamint

a Nemzeti Kulturális Alapprogram segíti.

ISSN 0139-0457 (nyomtatott)
ISSN 1588-0311 (online)

Nyomdai előkészítés: OPTICULT Bt.
Telefon: 311-5656/156
Nyomás: ETO Print Nyomdaipari Kft.
Felelős vezető: Balogh Mihály

Nyelvi utazás Pannonhalmán

Pannonhalma vendége voltam. Pannonhalmáé, mely nevét is a nyelvújítás lendületének köszönheti. A korábban Szentmártonnak nevezett helyet Kazinczy barátja, Guzmics Izidor bencés szerzetes keresztelte el latin előzmények után Pannonhalmának. 1965-ben az apátság melletti Győrszentiván is fölvette a Pannonhalma nevet. Persze voltam már korábban is Pannonhalmán. Szervezett turistacsoporttal, szakszerű idegenvezetéssel. Élvezettel és némi irigységgel hallgattam a bencés diákokat, akik a vendégeket kalauzolják. Most azonban egészen más volt a Pannonhalmi Főapátság. Estefelé érkeztem egy előadásra, amikor a turisták már elmentek. Valódi lelki nyugalmat árasztott az apátság.

Az első Kárpát-medencei életrajz

Másnap Hortobágyi Cirill perjel atya személyesen kísért végig az ezeréves évfordulóra teljesen megújult apátságon. A székesegyház oldalában az új Szent Mór-szoborra hívta fel a figyelmemet. Szent Imre legendája említi, hogy Mór „puer scholasticus”, azaz iskolás gyermek volt Szent Márton hegyén. Tehát már ezer éve, az apátság alapításának éveiben is volt itt iskola! Mór 1036-ban pécsi püspök lett. Kézjegye rajta van az 1055-ben keletkezett Tihanyi alapítólevélen. Szent Mór életének legmaradandóbb alkotása a Zobor-hegyi remeték (Szent András és Szent Benedek) életének leírása – ez egyúttal az első Kárpát-medencei életrajz!

Paradisum plantavit

A millennium évének az 1004 éves (996-ban alapított) Főapátság is kiállítással tiszteleg. November 11-ig látogatható a Paradisum plantavit (Bencés monostorok a középkori Magyarországon) című kiállítás, mely a 11–16. századi Magyarország páratlanul gazdag Benedek-rendi hagyatékának, műveltségi hatásának bemutatását tűzte ki célul. A kiállítás címét egy 1225-ből származó, a magyar bencéseknek írt pápai levélből vették. A pápai képes gondolat szerint a szerzetesek monostora olyan, mint a gyönyörűség Paradicsomkertje (Paradisum voluptatis), amelyet a mennyei bölcsesség ültetett el, hogy az emberek között lakozhasson.

A 11. századtól több mint 60 olyan apátságról tudunk, amely biztosan bencés volt, de másfél száznál is nagyobb a száma azoknak a monasteriumoknak, amelyekben föltehetőleg Szent Benedek reguláját követő szerzetesek éltek. A kiállítás a fennmaradt tárgyak segítségével a szerzetesek életkörülményeit, életmódját mutatja be.

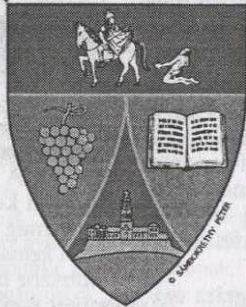
A Pannonhalmi alapítólevél

Szívetem – érthetően – leginkább a régi kéziratok dobogtatták meg. Itt őrzik (s most kiállították) az első magyarországi oklevelet (kiváltságlevelet), a főapátság Szent István király által kiadott alapítólevelét – 1001-ből. 2001-ben ezt megsejteni, nem kis büszkeség.

A Tihanyi alapítólevél

A legnagyobb érték azonban az első magyar nyelvemlék, az első magyar mondatot-mondattörödéket, mintegy 55 szót tartalmazó, 1055-ből származó Tihanyi alapítólevél (teljes nevén: a tihanyi apátság alapítólevele). Most végre láthatom, mekkora, s milyen állapotban van. Jóval

Pannonhalma

nagyobb, mint gondoltam! Színe sárgás vagy inkább barnás, széle töredezett, a papírnál jóval vastagabb birkabőr hártából készült kéziratlap. Anyaga erős, ellenállt az ezer évnek, a böngészésnek. A hajtogatástól ugyan néhol megtört, ott cernafélével varrták össze. Olvasható világosan: *feheruuru rea meneh hodu utu rea, monarau bukurea* és így tovább. S rajta van Andreas rex (András király) mellett Mór kézjegye is!

Az első magyarországi könyvkatalógus

És van még egy „első”: az első magyarországi könyvkatalógus! Egy 1093 körül keletkezett kéziratban összeítették az apátság könyveit, s a könyvek között bizony ott találjuk Donatus latin nyelvtanát is. Iskola is, nyelvtan is volt már itt ezer éve!

Európa védőszentje

Szent Benedekről különös tisztelettel emlékezik az egyház: Európa védőszentjét látja benne. „Európát modern értelemben, vagyis a keresztény Nyugat értelmében egy másik nagy nyugati szerzetes, Szent Kolumbán használta” – mondta Erdő Péter püspök, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem rektora 2001. március 21-én a kiállítás megnyitóján: „Mert szemben más világörökségekkel, Európa nem földrajzi fogalom. Európa kulturális fogalom volt és marad... Európa szívében születésénél fogva a keresztény világnézet áll. Ebből sarjadt ki az a valóság, amire először egy nyugati szerzetesnek az ajkán azt a szót halljuk alkalmazva, hogy Európa”. S ennek a műveltségnek egyik szeletét tekintetjük meg most Pannonhalmán.

Laudes, Vesperas

A főapátság befelé és kifelé is él. A negyedévente megjelenő Pannonhalmi Szemlét 1993-ban indították újra. (A háború előtt ugyanis már létezett a folyó-

irat.) Az új lap a teológia és a mai kultúra közötti kapcsolatot szolgálja. A kultúrát nem elsősorban missziós területnek tekintik, hanem önértékkel rendelkező szellemi valóságnak. 1999-től jelenik meg évente négyszer a Bencés Hírlevél, a Magyar Bencés Kongregáció tájékoztatója. S létrehozták és már sokan „látogatják” a bencés honlapot (www.osb.hu) is. Nyáron a kulturális események (pl. orgonahangverseny) mellett táborok (pl. cserkész-táborok, keresztény médiatáborok) helyszíne is Pannonhalma.

1996-ban a főapátság a világörökség része lett. Látványosan megnőtt az érdeklődők száma (pl. egyre több a japán turista). A Pax Tourist idegenforgalmi iroda évente 150 ezer embert kalauzol a főapátságban (bazilika, kiállítás).

A szerzetesek a regulának megfelelően „saját kezük munkájából is élnek”. Az apátság múltjának kutatásakor bukkant elő egy 1735-re datált kézíratos receptgyűjtemény (Initium sapientiae est timor Domini mottóval) – mintegy ötven tea receptjének felsorolásával. Szerzője, Reisch Elek testvér gyógyszerészi végzettségét bajor földön szerezte. Azt írták róla: „sokakat gyógyított ki nehéz betegségekből”. A szerzetesek föllevenítették a régi hagyományt, s a Herbáriával kötött szerződés alapján (korszerűsített receptúrával) elindították az „Apátsági termék” jegyzésű pannonhalmi teákat. Ezek közül már négy kapható: a Vesperas (nyugtató hatású), a Laudes (meghűléses betegségekre), valamint a Májvédő és a Szívnyugtató.

Szívet, lelket nyugtató volt a Pannonhalmán töltött két nap. Előadást jöttem tartani, ám este sétálhattam a környező hegyeken, alkonyatkor néztem a páratlanul szép pannon lankákat. Úgy éreztem, örökre itt tudnék maradni.

Két nappal később már a kelet-szlóvakiai Jászón (ma: Jasov) voltam. Ott az 1170-ben odatelepült premontreiek hatalmas kolostorát néztem meg. Méltó párja lehetne Pannonhalmának. A kolostor az ötvenes években szerzetesek és nővérek internálótáborra volt. A hetvenes években a templom leégett, a freskók és szobrok egy része tönkrement. A freskókat mára restaurálták. A kolostor egyik felében még mindig kórház-elfekvőintézet működik (az egyház visszakapta ugyan, de a betegeknek nincs hova menniük). Ha mennének, nem lenne pénz a fenntartásra sem, nemhogy a felújításra. A főapát úr – aki négy szerzetessel együtt lakja a kolostort – unszolásomra megmutatja a könyvtárat. Ez a szárny statikailag bizonytalanra vált, a könyvek becsomagolva a folyosókon, polcokon. A több mint százezres könyvtár (amely óriási, múltba vesztett műveltségről tanúskodik) – használhatatlan. Egy könyvet kibányászok, a főapát úr rám szól, hogy ugyanoda tegyem vissza, mert egyébként elkeveredik. Igen, ugyanoda teszem vissza. Ebben a siralmas helyzetben, attól tartok, én fogtam meg utoljára ezt a könyvet.

Balázs Géza

Nyelv és pszichológia

Tudják önök kapásból, hogyan hívják a padlizsánból készült hagymás, majonézes pástétomot? Nos, én két napig gondolkodtam a megfelelő szón, minden más ételnév eszembe jutott, főleg a *mitite*, amelyet Erdélyben ettem; mindenáron ez tolakodott a keresett szó helyére. Rádadásul tudtam, hogy ismerem a szót, mindent el tudok mondani arról, hogy hol ettem először ilyet, sőt azokban a napokban magát az ételt is elkészítettem, de csak körülírva beszéltem róla. A „hogyan hívják?” kínzó élménye csak akkor szűnt meg, amikor egy rádióműsorban meghallottam a *vinete* szót. Azonnal felismertem, hogy ez az! A megkönnyebbülés, az öröm nagy volt, hogy „elveszett, de megkerült”.

Csehov A lónevű című elbeszélésében egy egész társaság egy távgyógyító ember nevét próbálja felidézni, míg végül felötlük a *Zabos*, mely valóban lovakkal kapcsolatos.

Ugye, önökkel is fordult már elő ilyesmi?

A fent leírt gyakori jelenséggel a pszichológia is foglalkozik, és a *nyelvem hegyén van* kifejezéssel nevezi meg (TOT-jelenség, vagyis „tip-of-the-tongue”). Felmérések szerint hetente egyszer előfordul bárkivel, idősödve egyre gyakrabban, és külön érdekes, hogy személyek nevére is kialakulhat. (Ennek pszichoanalitikus jelentése is van, nemcsak emlékezeti.) A TOT-jelenséget tehát a felidézés kudarcának nevezhetjük.

Pszichológusok kidolgoztak a jelenség vizsgálatára egy módszert, amellyel előállítható a TOT ellenőrzött körülmények között. A passzív szókinszből válogatva adnak meghatározásokat a vizsgálati személyeknek, akiknek meg kell mondaniuk a szót. Fontos, hogy minden eszükbe ötlő szót, töredéket, gondolatot mondjanak ki hangosan. (Az értelmező szótárak meghatározásai tökéletesen megfelelnek a célnak.) Természetesen egyénenként változik, hogy kinek mi a passzív szó, vagy milyen gyorsan, ill. eredményesen tudja előhívni azt a belső lexikonból. Ha sikerül megtalálni

a szót, akkor közeli TOT-ról beszélünk, ha nem, akkor távoliról.

A keresés folyamatát elemezve kétféle próbálkozást figyeltek meg: jelentés alapján (szemantikus) és hangsor alapján (akusztikus). Ez rávilágít arra, hogyan tároljuk a szavakat a fejünkben. A keresés első szavai mutatják az irányt: a hangzás vagy a jelentés a mérvadó.

Néhány érdekes esetet szeretnék megosztani önökkel. A *lapály*-t kellett volna kitalálni egy kísérleti személynek „a környék szintjénél alacsonyabban fekvő, nagyobb sík terület” meghatározásból. Elsőre nem jutott eszébe, így rokon értelmű szavakkal próbálkozott: *völgy*, *mélyföld*, *alsík*, aztán tagadó formájú kifejezések következtek: *nem mélyföld*, *nem síkság*, *nem lapos* stb. Az utolsó szó már hangzásban is hasonlított a keresett szóra, így végül a *lapály* is meglett!

20–30 éve magyar családokban élő kétnyelvűekkel is elvégeztem a vizsgálatot. A *kibic* szó helyett („a kártya- vagy sakkjátékot figyelő kívüllálló személy”) a *kibuc* villant be az egyik résztvevőnek, a *zubbony* kimondását megelőzte a *zeke*, *zakó*. A *tűzdel* (konyhai jelentését adtam meg) csak *spékel* alakban került elő. Ebben a csoportban figyeltem fel arra, hogy még 30 év sem elég egy másik nyelv teljes birtoklására. A *henyél* („tétlenkedik, dologtalanul tölti az idejét”) legtöbbször *lustálkodik* volt, és nem is találtak rá erre a szóra, mivel nem a magyar népmeséken, a Toldin, János vitézen nevelkedtek. Elmondásuk szerint főleg a beszélt magyar nyelvből tanultak, s ennek már nem része a *henyél*.

A „nyelvemen van”-jelenség vizsgálatát társasjátékként is lehet ütni. Máris egy példa játékos kedvű olvasóimnak: „gyermek gondozásával megbízott fiatal lány”. Nem *nőrsz*, nem *bébiszitter*, hanem... *p... pesztonka!* (Valamint *pesztra*, fűzi hozzá a szintén játékos kedvű szerk.)

Dede Éva

Ki pendül egy húron?

A szó- és szólástévesztésekről évtizedek óta írunk és beszélünk. Szinte ugyanazokat a hibákat találhatjuk meg most is, mint évtizedekkel ezelőtt, de néhány „friss ötlet” mindig akad. Íme néhány példa!

Az Aranyág című műsorban azt állították, hogy új zenekar tűnt fel a magyar könnyűzene *palástján*. Spaletta volt már *paletta* helyett, de a palást igazi újdonság! Az Aranyfűstben azt mondta valaki: „nem akartam *hallani* a fülemnek”. Pedig hallani csak füllel lehet, a kifejezésbe a *hinni* szó illett volna. A testrészekkel máskor is gondok vannak; a Média rádióban hangzott el, hogy „*megütötte a szemem* a plakáton...” Az embernek a fülét üti meg valami, a szemébe pedig *ötlik*, vagy *szemet szúr*. A Duna TV-ben *kétoldalú fegyver*-t emlegettek *kétélű* helyett.

A címben szereplő *egy húron pendül* kifejezést nem sokan tudják helyes értelmében alkalmazni. A politikai élet legkomolyabb helyéről hangzott el így: „Köszönöm, hogy *egy húron pendülünk*” (parlamentari ülés, 2000. december 4.). Senki sem kapta fel a fejét, senki sem rezdült meg, senkin sem látszott, hogy értené a kifejezés visszasszágát! Ezt ugyanis rosszálló értelemben szokták használni azok, akik ismerik a stílusértékét. A *cinkos* sem jó mindig a *társ* helyett. A *nem jó vele egy gyékényen ámulni* sem mondható úgy, hogy *egy gyékényen ámulok vele*, ha pozitív értelemben akarom használni. Az ilyen kifejezéseket nem is szokták egyes szám első és többes szám első személyben alkalmazni, hisz a megvetés másokra szokott vonatkozni. Ugyanilyen az *egy követ fújnak* szólás és a *hasonszőrű* melléknév is. A képviselő tévedése nem egyedi eset. Már olyan szövegű tánczenesám is

van, amelyben az *egy húron pendülünk* a refrén. Sok fiatal hallgatja, lemezen is terjed a hibás használat. Az idén májusban a Szená-Torok énekkart is ezzel a hibás fordulattal mutatták be.

Még bosszantóbbak a hibás alakok akkor, ha nyelvi műsorban fordulnak elő. Például a *dózni* szót a *dűzni* alakváltozatának minősítették. Holott minden szerelő tudja, mi a *dűzni* (fűvóka), és minden ötven-hetvenéves dohányos is azt, hogy mi a *dózni*. Az Idegen szavak kézikönyvére meg még jobban, csak bele kellett volna nézni.

A legújabbak közül három szinte vicclapba való, az ember nem tudja, hogy sírjon vagy nevéssen. A Nemzeti Sport elemzi a Fradi anyagi helyzetét, azt állítva, hogy *szegény, mint a koldus egere*. Ennél szegényebb már nem is lehetne! A másik valószínűs rejtély: „Ejszaka halálos csönd. Még az örök is *nyúl cipőben* járnak” (Börtönkereszt, 135. oldal). Mire gondolt a szerző, amikor nyúl cipőt vettetett fel az örökkel? Hová kellett nekik rohanni? Aki *nyúl cipőt vesz fel*, az elfut, elszökik, nem pedig halkan jár! Ehhez képest vidám megjegyzés a cigányokról szóló egyik műsorban, hogy „a szátagú zenekar *ropja* a *talp-alávalól*”. Mit csinálnak addig a táncosok, hiszen a *táncot ropjuk*, nem a zenét...

Arra kérjük azokat, akikről egy-egy szöveg sorsa függ, próbálják kijavítani, ha a szerző durva hibával adja át, bizonyára neki is csak használnának, a hallgatót és az olvasót pedig megkímélnék a fentiekhez hasonló hibás fordulatok elszenvetésétől.

Kovács József

(0-kilométerkő – Mi a különbség a masször és a gyűrő között? – Barangoló kártya)

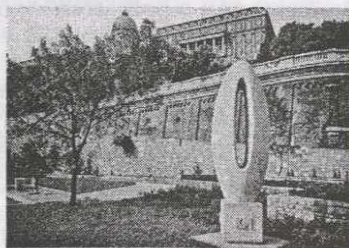
Előző számunkban Holczer József azon töprengett, hogyan is kell írni az országos főútvonalak kiindulópontját jelző kilométerkőnek a nevét. Apróság ez, de érdekes (helyesírási szempontból is, egyébként is). Hadd szóljak hát hozzá!

A *0 km kő*, *0 kilométer kő*, mint cikk-írónk is megállapítja, nyilvánvalóan helytelen forma, mivel a *kilométerkő* összetett szó, egybe kell írni (ez a Magyar helyesírási szótárban is benne van). Szerintem azonban a *0 km-kő* sem tökéletes megoldás (Holczer is kérdőjellel említi). A *0* ugyanis itt voltaképpen nem tőszámnév, hanem a *nulladik*, *nullás* jelző helyett áll. A Budapest Lexikonban ez is a címszó: *nullás kilométerkő*, csak hogy ez más szerkezet. Még inkább ezt kell mondanom a munkatársunk által „helyesírási kibúvó”-ként javasolt *0 km-es* vagy *0 kilométeres kő*-ről. Ezekből már a kifejezés kulcseleme, a *kilométerkő* is hiányzik. A két körülírás (*0 fölíratú kilométerkő*, *0 km fölíratú kő*) pedig egészen más „műfaj”, és hosszadalmassága miatt a gyakorlatban semmi hasznát sem vehetjük.

Ez utóbbiak ráadásul arról tanúskodnak, hogy Holczer tanár úr, vidéki ember lévén, talán nem is látta saját szemével a nevezetes követ a budavári síkló alsó állomása melletti kis parkban. Ott ugyanis, mint képünkön is látható, a *0* nem „föli-írat”, hanem maga a szobor (Borsos Miklós alkotása). E pompás térplasztika, melyről férfiembernek a *0-n* kívül más is eszébe juthat, 1975 óta jelöli az utak kezdőpontját, az „origót”. Én még emlékszem elődjére, a szocreál sofőrre, aki bal kezével gépkocsikerékre támaszkodva, jobbát sapkaellenzőjéhez emelve tekintett a (szébb?) jövőbe. Még korábban, a háború előtt a Madonna márványszobra állott ezen a helyen, ezt azonban az én korosztályom már nem ismerhette. Íme, egy kis darab magyar (művészet)történet egy helyesírási nehézség kapcsán!

Végére is mi lehetne az aránylag legjobb megoldás a Holczer József fölvetette kérdésre? Szerintem ez: *0-kilométerkő* (betűvel kiírva: *nulla-kilométerkő*), azaz *0-t* jelző kilométerkő. Ezt mint jelentéssűrítő összetételt egybe (a számjegy, illetőleg a szótagszám miatt: kötőjellel) kell írni.

Talán majd belekerül a helyesírási szótár valamelyik későbbi kiadásába. Elvégre nálunk a helyesírás is kicserélődik két-három évtizedenként, akárcsak a köz-
téri szobrok.

A magyar bajnokság tavaszi rajtja előtt Futballrajt 2001 tavasz címmel szép kiállítású, adatokban bővelkedő műsorfüzet jelent meg. Az első osztályú egyesületek csapatképein a játékosok, vezetők, edzők stb. között két csapat kivételével ott voltak az izmok karbantartói, a kisebb testi és lelki sérülések varázshatalmú gyógyítói, a – kik is?

Ennek a labdarúgásban és általában a sportban rendkívül nagy fontosságú foglalkozásnak, munkakörnek a nevét hol így jelölték meg: *gyűrő*, hol így: *masször*. Ha már sportról van szó, jegyezzük fel, hogy az eredmény 8:7 lett a *gyűrő* javára. Volt olyan csapat (három is), amely *gyűrő*-t is, *masször*-t is felvonultatott.

Vajon miben különbözik a masször a gyűrőtől? Talán magasabb végzettségű, nagyobb gyakorlatú gyűrő; afféle főgyűrő, aki főnöke a többi gyűrőnek? Vagy éppen megfordítva: a gyűrő az igazi szakember, a többi hozzá képest egyszerű masször? Már azon voltam, hogy felhívom a műsorfüzet szerkesztőjét, s tőle magától tudakolom meg, mi a különbség a magyar sportpályákon gyűrő és masször között. De egyéb munkák, sürgősebb témák jöttek közbe, és a *gyűrő*-cikk megíratlan maradt.

Tegyük hozzá: szerencsére! Augusztus közepén ugyanis már kézbe vehettük az őszi idény előtti Futballrajt 2001–2002-t, s ebben, láss csodát, valamennyi addigi *gyűrő* átalakult *masször*-ré (öt esetben a személy ugyanaz, csak a titulusa változott meg). Megszűnt tehát a kétféleség, a vita eldőlt, mégpedig az idegen szó javára. Még leírni is röstellem: a *masször* 17:0-ra „mosta le a pályáról” szegény *gyűrő*-t. Maguk az érintettek akarták-e így, vagy csak azok, akik írnak róluk? Jó volna tudni, de nem tudom.

Azt viszont tudom, hogy a *gyűrő* egyike (volt?) a két háború közötti sportnyelvújítás sikerült magyarításainak (Bánhid Zoltán sportnyelvtörténeti szótárában olvasom, hogy 1934 karácsonyán jelent meg a Nemzeti Sportban a pályadíjnyertes, így használatra javasolt új magyar szakszók egyikeként). Több mint hat évtizeden keresztül nagyszerűen pótolta is az idegen *masször*-t, az írott sportnyelvben éppúgy, mint a beszéltben. Ifjúkoromban Dóka *gyűrő* és a többiek közkedvelt alakjai voltak a sportéletnek, senkinek sem jutott volna eszébe *masször*-ként emlegetni őket.

A változás az utóbbi tíz évben következett be. Az idegenítés divatja a *cselgáncs*, a *műúszás* és a *partjelző* után (lásd e rovat korábbi cikkeit!) most a *gyűrő*-t is célba vette. Pedig kár érte, mert a *gyűrő* főnév „sportolók masszírozása” értelemben már 1866-ban használatban volt, s a magyar elnevezés jól megkülönböztette a

sportbeli gyűrőt a másfajta masszöröktől. A fürdői masszöröket tudtommal soha nem hívták *gyűrő*-nak, s talán a masszázsszalonnok hölgyei is tiltakoznának, ha valaki *gyűrő*-nek titulálná őket.

Éppen ezért, ha még nem késő, próbáljuk meg életben tartani a magyar sportnyelvújításnak ezt a hasznos alkotását! Ebben talán számíthatok a közszolgálati tévé riportereire, akik válogatottunk Németország, Grúzia és Románia elleni mérkőzéseinek közvetítésében egyaránt *gyűrő*-t mondtak.

Így legalább a nyelvész tudott valaminek örülni azon a három, csúfosan elvesztett meccsen.

Két évvel ezelőtt az egyik nagy telefontársaság vezetője úgy nyilatkozott lapunk hasábjain Balázs Gézáknak, hogy „a *roaming* nehezen fordítható. Azt jelenti, hogy külföldön veszek igénybe magyar szolgáltatást. *Barangolás*-nak fordítjuk, bár ez nem fedi. Ezért jobb a *roaming*, de nem kell aggódni, vagy megmarad, vagy kikopik” (1999/2. szám, 4. oldal).

Nos, úgy látszik, mégis „fedi”, legalábbis a konkurenciánál. A legnagyobb hazai távközlési vállalat a közelmúltban *Barangoló kártya* néven vezette be új szolgáltatását, melynek révén, mint a cég szórólapjából megtudhatjuk, „hihetetlenül alacsony percdíjakkal” telefonálhatunk külföldre vagy onnan haza. Ezzel talán megoldódik a *roaming* magyarításának régóta vajdó ügye. (Egyébként az angol szakszó is metafora, eredeti jelentése ’kóborlás, kószálás’. Alapigéje, a *roam* pedig azt is jelenti, hogy ’bebarangol, bejár valamit’.)

Örömmel a tehetné teljessé, ha az új termék nevét kis kezdőbetűvel írnák, mint a *telefonkártyá*-ét, és egy szóba (mivel nem a kártya *barangol*, hanem mi *barangolunk* az ő segítségével). A *barangoló*kártya ugyanabba a típusba tartozik, mint a – szintén egybeírandó – *bevásárlóközpont* és *sétálóutca*.

De ne legyünk telhetetlenek! Egy kis lépést megint sikerült tenni a jó irányba. Így aztán a „vagy megmarad, vagy kikopik” dilemmája remélhetőleg úgy dől el, hogy a *roaming* fog kikopni, és a magyar szó válik közhasználatúvá.

S mindezt „hihetetlenül alacsony” percdíjakért! De nem szeretnék a reklámozás gyanújába keveredni, ezért itt be is fejezem.

Kemény Gábor

Vesszőhasogatás

Ha a vesszőt hasogatják, abból, ugye, szálla lesz. De talán nem szőrszálhasogatás, ha most a vesszőkről ejtek szót. A vessző kitétele vagy ki nem tétele ugyanis nem mindig egyszerű formai kérdés, amelyet a helyesírási bizottság dönt el. Sok esetben értelemzavaró egy főlőleges vagy éppen hiányzó vessző.

„Bérbeadó ... ezúton kijelenti, hogy tulajdonosa, és jogelődje a SZÉK Kft., kizárólagos tulajdonát képezi a Budapest, Virág u. 87. sz. alatti ingatlan...”

A tulajdonosa után megtorpanunk, azt váránk, hogy értelmező követtezzék, ti. hogy ki is a tulajdonosa a bérbeadónak. De nem: és-sel elválasztott halmozott mondatrész következik, amely elé nem kellene vessző. A jogelődje után viszont nincs vessző, ezért azt gondolnánk, ez itt alany-állítmányi viszony, amely az utána következő vesszővel lezárult. Semmiképpen sem váránk utána, hogy egy birtok követtezzék, amely után meglepetésszerűen előkerül az igazi állítmány és alany. Mindent át kell értékelnünk. Valójában ezt akarták írni:

„A bérbeadó ... ezúton kijelenti, hogy tulajdonosának és jogelődjének, a SZÉK Kft.-nek kizárólagos tulajdonát képezi a Budapest, Virág u. 87. sz. alatti ingatlan...” (Célszerű a -nak/-nek-et is kitenni, az segít összetartani a mondatot.)

De nemcsak jogászok írnak ilyeneket. A következő példa egy felsőoktatási tankönyvből van:

„Ezek ismertetésére itt nem kerül sor, ám az, hogy a planária kísérletekre alapozott feltevés, ma már csak tudománytörténeti anekdota, nem jelenti azt, hogy a mögötte álló kérdés sem lett volna komoly.”

Miután lányom nem értette, némi fejtevéssel, a szövegkörnyezet segítségével így fejtettem meg:

„... az, hogy a planáriakísérletekre alapozott feltevés ma már csak tudománytörténeti anekdota, nem jelenti azt, hogy a mögötte álló kérdés sem lett volna komoly.”

Mivel a planáriakísérlet nem volt egybeírva, de még kötőjellel sem, nem tudván, mi az a planária, így is érthették volna: *„... az, hogy a planária (egy) kísérletekre alapozott feltevés, (az) ma már csak tudománytörténeti anekdota...”*

A következő mondatban viszont a vessző hiánya okoz félreértést:

„Szép példái ennek a normandiai Bernay templomában megőrzött apostolokat és prófétákat ábrázoló sorozat, amely az elpusztult Le-bec-heluin bencés apátságából származik és a budai apostolok és próféták sorozatának közeli párhuzama.” – Szóval az apostolokat és a prófétákat őrizték meg? Nem, csak a szobraikat. Tehát: *„Szép példái ennek a normandiai Bernay templomában megőrzött, apostolokat és*

prófétákat ábrázoló sorozat, amely az elpusztult Le-Bec-Heluin bencés apátságából származik, és a budai apostolok és próféták közeli párhuzama.”

Valami hiányzik

1. a, az

Az előbbiekhöz hasonló időleges félreértést okozhat a névelő hiánya:

„Ezen szerződés értelmében megtérítendő költségeket a megrendelő a számla kézhez vételétől számított 30 napon belül tartozik megtéríteni.” Helyesen: *„Az ezen szerződés értelmében...”*, mert *a* költségeket, a többi csak közéjük jön jelzőként. Ugyanúgy, mint *a piros alma* (a piros nem helyettesíti a névelőt).

„A szerzőnél az első megdöbbenést Colin Powell tábornok sajtóértekezletén történtek váltották ki.” Először azt hittük, hogy a Colin Powell tábornok sajtóértekezletén helyhatározó, ennek megfelelően más folytatást váránk, de kiderül, hogy csak jelző. Helyesen: *a Colin Powell tábornok sajtóértekezletén történtek...* Itt a szöveg fogalmazója félt leírni személynév előtt a névelőt, pedig nem sértette volna meg vele a tábornokot, mert az nem rá, hanem a történet-re vonatkozik. Ez nagyon gyakori tévedés.

„Jelentős hátrányokat szenvedtek el e területen dolgozók.” Lehetett volna így is: *Jelentős hátrányokat szenvedtek el e területen a dolgozók.* De a szerző erre gondolt: *Jelentős hátrányokat szenvedtek el az e területen dolgozók.* Ne tévesszen meg senkit, hogy már van ott egy mutató névmás. Az e a területé, az az pedig a dolgozóké.

2. -nak/-nek

Mint hogy a fentiekben már úgys elökeült egyszer a -nak/-nek hiánya, idehozok még egy példát erre a nagyon divatos, rosszul értelmezett takarékosagra (ezt is diplomás írta): *„A Ferrarában doktorált főpap a francia király előtt latin nyelven elmondott beszéde ékesen tanúsította a magyar királyi udvar humanista műveltségét.”* Érthető? Nehezen. Ha ilyen messze van a birtokos jelző a jelzett szótól, nemcsak hogy célszerű, hanem kötelező is kitenni a viszonyukat kifejező -nak/-nek-et (főpapnak).

És még egy újsághír: *„Elhunyt Kovács Béla, a Független Kisgazdapárt egykori főtitkárának felesége.”* Szóval ki halt meg? Mióta női név a Béla?

A régi, de újból és újból megismétlődő tanulság: az olvasót egy pillanatra sem szabad bizonytalanságban hagyni!

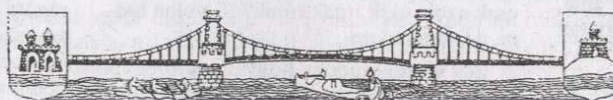
Buvári Márta

Ló vezetve, számár hajtva...

Néhány évvel ezelőtt olvastam Bárczi Géza A magyar nyelv életrajza című, 460 oldalas könyvét (Custos Kiadó, 1996). Ízelgettem ebből őseink nyelvét, és azt a hatalmas változást, amelyen anyanyelvünk az évszázadok során átmélt. Ez a könyv most arról jutott az eszembe, hogy a kezembe került egy csaknem száz évvel ezelőtt kiadott rendőrségi zsebkönyv. Száz év – mi az egy nemzet életében? Ám ez alatt a viszonylag rövid, alig három nemzedéket átfogó idő alatt is mennyi változásnak lehettünk tanúi!

Nyelvészek számára nyilván nem mondom újat, de talán a magamfajta laikus ember számára érdekes dolgokat leltem. Így például a hosszú és rövid magánhangzók használatában: *sirkő, vasut, elsőrang, ujkor, berendezésü, ut, dus, gyapju* – mind olyan szó, amelyben napjainkban hosszú a magánhangzó. De ellenpéldát is találtam: *szalónok*; ebben a szóban ma rövid az o.

Érdekesek a következő régies kifejezések is: *villanyos*, de: *villamos személyfelvonó, villamos vonat; ozsonna; automobil; Bunsen-féle lángzó; iparosok gyűlhelye; kerti helyiségek; az összes lókereskedők találkozó helye; egy hirdetésben orrcsipe-*

A Lánchíd
Porzó (Ágai Adolf) Utazás Pestről – Budapestre
1843–1907 című könyvéből

től kínálnak; a szállodai árban a villanyvilágítás ára bennfoglaltatik.

Bár ma is akadnak nyakatekert fogalmazású szövegek, mégis kirívó az alábbi mondat: *A megrendelések fogantatása hetenként kétszer történik ingyen házhozszállítás által.*

A *hídvám* fogalma is ismeretlen napjainkban (házánkban). A zsebkönyvből megismerhetjük „a Lánchídon fizetendő díjakat”:

Ló, vezetve vagy nyargalva darabonként 10 fillér

Szarvasmarha és számár hajtva – – 16 fillér

Egy személy gyalog, teherrel vagy anélkül 4 fillér.

A kiegyezéstől az első világháborúig terjedő időszakot úgy emlegetik, mint a béke éveit. Ebből a rendőrök eligazítására szolgáló, vaskos zsebkönyvből is valami jóízű, békés hangulat árad. Például elgondolkodom azon, hogy a könyvben feltüntetett hídvám évekig volt érvényben. Nézem napjaink turisztikai kiadványait: alig találunk bennük árakat. Nagyapámtól úgy hallottam, hogy az első világháború előtt akár egy évtized alatt sem változtak a fogyasztói árak. Micsoda világ lehetett az!

Láng Miklós

Az új évezred rózsaujjú hajnala

Művészeknek, íróknak, közéleti személyiségeknek teszi fel a kérdést az egyik napilap elmúlt évi utolsó számában: „Mi volna az, amit érdemes lenne magunkkal vinnünk az új évezredbe?”

Az egyik válaszoló: festőművész, aki elmondja, hogy az impresszionista festők tevékenységét tartja az egyik legnagyobb csodának, hiszen: „Nemcsak a képzőművészek látását, de az egész emberiség szemét felnyitották. Az ő szemükkel látjuk, hogy a napfénytől más és más lesz minden. Horatius a rózsaujjú hajnalról ír: Monet a sokszínű reggelről.”

Valaki azonban vakon is mutatja ujjával a mostani időszámításunk kezdete előtti VIII. század végéről és talán még a VII. évszázad elejéről is: az ötödik Horatius-gyermek ugyanez időszámítás kezdete előtt 65-ben születik majd. Ugyanennek az egyébként meglehetősen ismeretlen életvitelű személynek minden ujjára akadt efféle kitétel, melyeknek egy része Odüsszeia címen olvasható mintegy kétezeröttszáz év óta, állítólag az Iliászt is ő rázta ki köntöse ujjából. Az előbbi munkájának hősről ezt írja, három magyar fordításból is idézem: „Hogy keleten kipirult rózsás újjakkal a Hajnal, / Fölkelt ágyából Odysseus kedves fiu-sarja” (Kemenes József fordítása, 1905); másképp: „Kél a reggel lánya, rózsás-újjú Hajnal, / Uliasz fia is ébredzik avval” (Mészöly Gedeon fordítása, 1959); még máshogyan: „És hogy a rózsásujjú Hajnal kélt ki a ködből, / kélt kerevetjéről Odüsszeusz szeretett fiúsarja” (Devecseri Gábor fordítása, 1960).

Az új évezred rózsaujjú hajnalán Quintus Horatius Flaccus, még ha nem is szándékozik ujját húzni az impresszionizmusért (bizonytalán rajongó festővel, egyedül marad, mint az ujjam.

Büky László

Utazni jó, de...

Utazni jó, ezt nem is érdemes nagy költséggel hirdetni. Azt már inkább, hogy hová, mikor, mennyiért, és főként hogy melyik utazási iroda szervezésében vágjunk neki a külföldi útnak.

Szeretem nézegetni a kedvcsináló színes füzetkéket. A képek közötti szövegek azonban néha elkedvetlenítenek. Az az érzésem, hogy az ajánlatokat idegen nyelvből fordították. Ami nem lenne baj, hiszen épp a vendégváró ország szakemberei ismerik a legjobbban a saját értékeiket. Nyilvánvalóan a fordítók követik el a hibákat. Nem tudják például, hogy az eredetiben nem latin ábécével írt szavakat, helyneveket a mi latin betűs szövegünkben kiejtés szerint kell leírniuk, nem pedig az angol, a német szabályok szerint. A görög *Milétosz*, *Mikonosz*, *Szalamisz*, *Szunion*, *Szirosz* névben az *sz* hangot mi nem *s*-sel, hanem *sz*-szel jelöljük. Marokkót sem *Maroccó*-nak írjuk, Kairót sem *Cairo*-nak, mint az angolok, hanem nagy *k*-val. Sokan a cirill betűs neveket is angolosan, németesen veszik át. *Minsk*? *Charkow*? Nem. *Minszk* és *Harkov*.

Tudnunk kell, hogy bizonyos idegen helynevekre sajátosan magyar szavaink vannak. A német *Ostsee* nálunk nem *Keleti-tenger*, hanem *Balti*. A *Duna* szerintünk nem a *Schwarzwald*-ban ered, hanem a *Fekete-erdő*-ben.

Az efféle hibák is e r e d n e k valamiből. Elsősorban abból, hogy az utazási irodák reklámfüzeteiket olyan munkatársakkal fordíttatják, akiknek hiányos a műveltségük, és nem forgatják a magyar helyesírásban eligazító könyveket. Jobban tennék a cégek, ha erre a szellemi munkára nyelv- és irodalomtanárokat kérnének föl. Így legalább ők is összegyűjthetnének annyit, hogy szünidőben elmehessenek – nem a *beach*-re, nem a *seaside*-ra, hanem a tengerpartra.

Gyárfás Endre

Piár vagy piár?

Az angol *public relations* (közönségkapcsolatok) kifejezést rövidítve PR-ként ismerjük. Rövidítetlen alakja azonban hol mint *piár*, hol pedig – és egyre gyakrabban – mint *piár* jelentkezik sajtónkban. Vajon melyik a helyes?

Az angol ejtőmód csakugyan hosszú *i*-s: „pi-ár”, ami a magyarban voltaképpen a „pé-er”-nek felelne meg. Ez utóbbi azonban nem honosodott meg nálunk, ezért aki nem tud a rövid *i*-s *piár* és a hosszú *i*-s *piár* között döntené, a PR megoldáshoz folyamodik. Csakhogy a kiírt teljes alak dolgában előbb-utóbb mégis döntenie kell! Márpedig, ha döntenünk kell, én a rövid *i*-s *piár* változat mellett teszem le a voksomat. Kisebb részben azért, mert nem kell mindenáron utánoznunk az idegen ejtőmódot (ezért is persze), főleg azonban azért, mert a magyarban meglehetősen ritka a *pi*-vel kezdődő szó (*píp*, *pír*), annál több viszont a *pi*-vel kezdődő (*pici*, *pipa*, *piros*, *pirinyó*, *pirkadat*). De a rövid *i*-s változat irányában hat a *Pius* név is, továbbá a *piarista*, a *pietás*, sőt – *horribile dictu!* – a *pia*, *piál*, *piás* szavak mindegyike is.

Nem ez lesz az első eset, amikor a rövid és a hosszú *i*, illetve *i* kérésében az ösztönös nyelvérzék dönt, olykor a logikának is ellentmondva. Íme egy példa: a *hisz* igéből származó *hívő* szóban a rövid *i* hosszú *i*-vé változott a *hívek* szó hatására, pedig emez, mármint a *hívek* szó a *hű* melléknév régies alakjából jött létre. Igaz, itt a rövid *i* váltott át a nép ajkán hosszú *i*-re, míg a mi esetünkben egy hosszú *i*-s változat látszik mindinkább rövidde alakulni.

Mely formát jó szívvel ajánlok a szó minden használójának.

Timár György

Élmény a látvány

Az utóbbi időben igen divatosak lettek az *élmény*- és a *látvány*-előtagú összetételek. A *látvány*-előtagú összetett szavak annyira újak, hogy a Magyar helyesírási szótár is csak a *látványrendezés*-t tartalmazza. A többi még magyarázatra szorul, annál is inkább, mert a jelentéssűrítő összetételek csoportjába tartozik. A *látványkamion* az egyik üdítőitelt reklámozó, városról városra járó, kidíszített kamion, a *látványlift* a csupa üvegből készült lift, a *látványkonyhában* és a *látványpékségben* pedig a szemünk láttára készül el az étel. A *látványterkép*, *látványterv* térben is ábrázolja az épületeket, a *látványpark* tulajdonképpen szórakoztató- és szabadidőpark, a Vidám Parkhoz hasonló, ám annál több funkcióval rendelkező objektum, mivel botanikus kert, állatkert, játszótér is található benne. Míg ezekben az összetételekben valóban mást jelent a szó az előtaggal, addig néhány esetben nem. Így a következőket csak a divat hozta létre: *látványstrand* (amelyen szabadtéri játékok is találhatóak), *látványmedence* (barlangfürdővel, vízeséssel, csúszdával), *látványesküvő* (az igen szép vagy különleges kivitelezésű esküvő), *látványfodrász* (különleges frizurát készítő fodrász).

Kevesebb példával, de ide sorolhatók az *élmény*-előtagú összetételek: *élményfürdő* (többfunkciós fürdő, ahol pezsgőfürdő, masszázsfűvóka, fekvőpad, gejzír is található), *élményvásárlás* (szórakozással egybekötött vásárlás az új üzletközpontokban), bevásárló- és *élménycentrum* (egy ilyen üzletközpontnak a hirdetéséből). Legutóbb pedig azt olvashattuk, hogy az egyik étteremben az *élménygasztronómiának* hódolnak. Bizony, ha nem magyarázzák meg, hogy mit jelent ez, aligha jöttem volna rá. Nos, a következőt: az emberi szervezet számára ideálisnak tartott nyersanyagból, szakmai hozzáértéssel készített ételek konyhaművészete.

Minya Károly

Versenypépes helyesírással

Beszámoló a Simonyi Zsigmond helyesírási verseny 2001. évi Kárpát-medencei döntőjéről

Nemcsak a felnőtteket, a diákokat is lelkesíti – bármiről is legyen szó –, ha versenyhelyzetet teremtünk számukra. A tehetséges diákok, ha lehetőségük van arra, hogy felkészültségüket másokkal összemérhessék, a versenyképes tudásért, a sikerért hajlandók akár szabadidejüket is feláldozni. Ilyen versenyképes helyesírás-tudással érkeztek az ELTE-re, a Simonyi Zsigmond helyesírási verseny Kárpát-medencei döntőjére az 5–8. osztályos diákok 2001. május 26-án.

A Magyarország megyéit és a fővárost képviselő 88 diák ebben az évben is több válogatóversenyen bizonyította, hogy méltó az utolsó fordulón való részvételre. Vállalták a megmérettetést öt határon túli magyar lakta terület tehetséges diákjai is: összesen 34 felvidéki, kárpátaljai, erdélyi, vajdasági és muraközi diák vett részt a magyarországi döntőn. A versenyre a hagyományoknak megfelelően meghívtuk a felkészítő tanárokat is, valamint sok neves vendéget.

Pokorni Zoltán oktatási miniszter is megtisztelte jelenlétével a versenyt, és a megnyitón személyesen köszöntötte a versenyzőket, a felkészítő tanárokat. Jelen volt természetesen a zsűri két társelnöke, Fábíán Pál és Grétsy László, továbbá a zsűritagok: Ádám Zita, a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetségének elnöke, Benkes Zsuzsa főiskolai tanár, Balázs Géza egyetemi docens, Fercsik Erzsébet főiskolai docens, Kerner Anna országos tantárgyi referens, Keszler Borbála tanszékvezető egyetemi tanár, Nagy L. János főiskolai tanár, Papné Veres Ildikó megyei szaktanácsadó, valamint Völgyiné Reich Márta vezetőtanár, a feladatlapok és tollbamondásszövegek lektora. A zsűri titkára, a verseny felelős szervezője, valamint a feladatlapok és a tollbamondásszövegek összeállítója Antalné Szabó Ágnes volt. A versenyen előadóként részt vett Szathmári István és Nyomárkay István professzor úr is.

A megnyitó után a diákok évfolyamonként más-más helyszínen tollbamondást írtak, és helyesírási feladatlapot töltöttek ki. Ez alatt az idő alatt a kísérő tanárok a tanácsteremben szakmai előadásokat hallgattak. Grétsy László az anyanyelvi környezetvédelemről, Szathmári István a magyar helyesírás történetének tanulságairól, Fábíán Pál pedig az iskolai helyesírási szótárakról beszélt. A programok szünetében üdítővel, szendviccsel és süteménnyel frissíthették fel magukat a versenyzők és a kísérő tanárok. Miután a diákok elkészültek, közel negyven egyetemi hallgató fogott hozzá a javításhoz. Fercsik Erzsébet tanárnő és több egyetemi oktató irányításával. A díjkiosztó előtti várakozás izgalmát újabb programokkal enyhítettük. A tanároknak Antalné Szabó Ágnes tartott előadást a helyesírás-tanítás módszertanáról, majd bemutatta a 2001. évi döntő feladatlapjait és tollbamondásszövegeit. A diákok ezalatt anyanyelvi játékokban vettek részt.

A versenyeredmények azt igazolták, hogy minden diák versenyképes helyesírás-tudással érkezett a Kárpát-medencei döntőre, hiszen többnyire csak egy-egy pont döntötte el a helyezéseket. Az első helyezett diákok minden évfolyamon 99 pontot gyűjtöttek össze a megszerzhető 100 pontból. A négy első helyezett az ország négy különböző vidékéről érkezett: az 5. osztályos Czapári Dorottya Székesfehérvárról, a Vasvári Pál Általános Iskolából (felkészítő tanára Pasztner Frigyesné); a

6. osztályos Sárvári Kinga Fanni Szekszárdról, a Dienes Valéria Általános Iskolából (felkészítő tanára Klézli Mária); a 7. osztályos Fábíán Ágnes Berettyóújfaluból, a József Attila Általános Iskolából (felkészítő tanára Strassanyecz Jánosné), a 8. osztályos Jakab Zsuzsanna Tatabányáról, a Kodály Zoltán Általános Iskolából (felkészítő tanára Lusztigné Várfői Nóra). A határon túli diákok együtt versenyeztek a magyarországi diákokkal, és többen közülük kiváló eredménnyel helyezést értek el, ezért a végén külön is megjutalmaztuk őket. A legeredményesebb határon túli versenyző 95,5 ponttal Domonkos Andor volt a Felvidékről (felkészítő tanára Simon Beáta). A megyék közötti versenyben a legjobb csapatot Hajdú-Bihar megye küldte, őket követte a szerzett pontszámok sorrendjében Fejér megye és Békés megye diákcsoportja. Ebben az esztendőben különdíjjal és Arany Oklevéllel jutalmaztuk azokat a felkészítő tanárokat, akiknek már négy alkalommal vett részt diákjuk a Kárpát-medencei döntőn. Arany okleveles tanárok: Hégyel Györgyné, a Balassi Bálint Gimnáziumból, Balassagyarmatról, Kertész Józsefné a Madách Imre Általános Iskolából, Szegedről, Nagyné Molnár Sarolta a Széchenyi István Általános Iskolából, Siófokról, valamint Szabó Edit a II. Rákóczi Ferenc Általános Iskolából, Székesfehérvárról.

A versenyt 1998 óta az ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszéke szervezi sok támogató segítségével. 2001-ben a helyesírási verseny kiemelt védnöke az Oktatási Minisztérium volt. De hálával tartozunk a következő szponzoroknak is: Akadémiai Kiadó, Anyanyelvápolók Szövetsége, Balassi Kiadó, Chio Kft., Coca-Cola, ELTE HÖK, Enciklopédia Kiadó, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Jégbüfé, Helikon Kiadó, Korona Kiadó, Krónika Nova Kiadó, a Magyar Nyelvőr szerkesztősége, a Magyar Nyelv szerkesztősége, MTA Magyar Nyelvi Bizottság, Műszaki Könyvkiadó, Nemzeti Tankönyvkiadó, Nyelvtudományi Társaság, Pauz Kiadó, Pedellus Kiadó, Raabe Kiadó, Reader's Digest Kiadó, Stiefel Kiadó, Szamos Marcipán, Szemimpex Kiadó, Tinta Könyvkiadó, Traubi Hungaria, Trezor Kiadó.

A Simonyi Zsigmond helyesírási verseny 2002-ben is folytatódik, és a következő esztendőben a bevezetésre kerülő magyar nyelvi kerettanterv követelményei alapján újabb fordulókat, válogatóversenyeket hirdetünk a pedagógiai intézetek további támogatására számítva. A versenyre való felkészülést segíti, hogy a korábbi fordulók anyaga az interneten is olvasható (<http://mnyfi.elte.hu/maimagyar/simonyi/>), és 2001 végén a Nemzeti Tankönyvkiadó gondozásában könyv alakban is megjelenik a 2000–2001. évi verseny teljes anyaga.

Tehát 2002 májusának utolsó szombatján ismét találkozunk a legjobbakkal, a megyék, a főváros és a határon túli magyar lakta területek legjobb helyesíró diákjaival és felkészítő tanáraikkal. Mindnyájan hisszük, hogy versenyképes helyesírásra az élet minden területén szükség van, nemcsak a magánéletben, hanem a hivatalos, a köz- és a tudományos életben, sőt a sajtóban is. A Simonyi Zsigmond helyesírási verseny segíthet abban, hogy minél több diák valóban versenyképes helyesírás-tudással készüljön a továbbtanulásra, a felnőttéletre.

Antalné Szabó Ágnes

HELYESÍRÁSI VERSENY

Pokorni Zoltán oktatási miniszter köszöntője a helyesírási verseny döntőjén

Tisztelt Hallgatóság!

Engedjék meg, hogy elsőként a versenyző gyermekekhez szóljak. Kedves Diákok! Számos megmérettetés – iskolai, kerületi, területi, megyei versenyek – előzte meg az ünnepélyes pillanatot: hogy mint a magyar helyesírást legjobban ismerő gyerekek készüljete az utolsó erőpróbára. Nagy dicsőség övezi majd a győzteseket, és dicsőség lesz majd bekerülni évfolyamotokon az első tíz helyezett közé, de dicsőség az is, hogy eljutottatok az országos döntőig. Gratulálok mindenkinek!

Feltételezem, hogy ennyi készülés, versenyzés során elgondolkodtatok azon, miért fontos jól, helyesen használni anyanyelvünket. Első nekifutásra nyilván azért, mert tanáraitok, szüleitek ezt várják el tőletek, ezt jutalmazza ötéssökkel az iskolában, s otthon ennek örül apa, anya. Tartós, az év végi bizonyítványban megjelenő sikereitek pedig kellemes meglepetéseket hozhatnak, kézzelfogható kerékpárok, görkorcsolyák, rollerek – elnézést kérek a lányoktól, nekem négy fiúgyermekem van, ezért fiús kívánságok jutnak eszembe – alakját ölthetik.

De vajon csak a jutalomért tanulunk, s a várható előnyökért fontos megszerezni a kellő jártasságot a magyar helyesírás tudományában?

Sejthetitek hosszas bevezetéséből, de talán ti magatok is úgy gondoljátok, hogy nem csak a pillanatnyi előnyök, jutalom, megfelelni vágyás készteti az embert arra, hogy amit csinál, azt jól csinálja.

Szüleitek, tanítóitok biztosan elmerengenek azon, milyen gyorsan növekedtek. Mintha csak most lett volna, amikor kicsi elsőként birkóztatok a ceruzával, buzgó igyekezettel gömbölyítve a segítőkész *o* betűt, majd később kemény csatákat vívtatok a több szótagból álló szavakkal. (Bár a múlt kódébe vész az én gyermekségem, mégis emlékszem egy százszor elátkozott, de annak idején folyton előbukkanó szóra: *termelőszövetkezet*.) Azzal, hogy megtanultatok írni-olvasni, megszereztétek a belépési engedélyt az emberiség emlékezetének bámulatos gazdagságú időpalotájába. Feltárul a múlt, de a végtelen időfolyamba lépve megnyílik előttetek a jövő, amelyet már ti is alakítani fogtok.

A régmúlt időkben a szó, a beszéd mágikus, varázslatos erőre hordozott, s az írás tudományának széles körű elterjedéséig az egyszerű nép körében nem evilági erővel cimborált az, aki nem papi személy léte tudott írni: garabonciásnak nevezték az írástudó, világi vándordiókat.

Ma már jól-rosszul írni mindenki tud. Ahhoz azonban, hogy a ma megszerezhető, boldogulásokhoz jól használható tudáshoz jussatok, nagyon jól kell tudnotok írni és olvasni. Minden további tanulmányotok alapja az lesz, hogy hogyan, milyen szinten, milyen pontosan értitek a világ által számotokra felkínált információt, s képesek vagytok-e saját gondolataitokat, szándékaitokat árnyaltan e világ tudomására juttatni. Tág ez a világ: ma már, a számítógépek segítségével, az egész földgolyót elérjük, s szűk ez a világ, mert szoros családi, baráti kapcsolataink csak kevés, szeretett embert körvonalaznak. A nagyvilágba való sikeres beilleszkedésünknek és boldog, kiegyensúlyozott emberi

kapcsolatainknak azonban egyaránt közös nevezője a magas szintű nyelvhasználat. Jól kell ismernünk és használnunk anyanyelvünket ahhoz, hogy érzelmeinket és gondolatainkat minél sokszínűbben tudjuk kifejezni, s a körülötünk élők gondolatait, érzelmeit minél pontosabban értsük meg.

Belépőt kapunk az írás-olvasás készségének elsajátításával az emberiség időpalotájába, de ez a lehetőség egyben felelősség is. Felelősség azért, mert ettől fogva rajtunk is múlik, hogy hogyan, milyen célokra használjuk ezt a varázserőt, s a megszerzett tudás birtokában milyenné akarjuk formálni világunkat. S felelősség anyanyelvünkért, amely bensőnk legtitkosabb zugából hozza elő vágyainkat, alakítja személyiségünket, s összekapcsol déd- és ükapáink szokásaival, hagyományaival.

Biztosan ismeritek az egyik legkedvesebb közmondásunkat: „Egyszer volt Budán kutyavásár!”. A szavak szó szerinti fordítása idegen nyelvre semmit sem mond. Ismerni kell hozzá a Mátyás királyról szóló mesét, amely nemcsak igazságos, nagy királyunkat, hanem jókedvű, furfangos népünket is bemutatja. Anyanyelvünk legdrágább nemzeti kincsünk, s mint ahogyan a legfontosabbak: családunk, hazánk iránt érzett szeretetünk sem mérhető, úgy a magyar nyelv értéke sem határozható meg, az sem hasonlítható semmihez.

Anyanyelvünk értékét talán leginkább azok a társaitok érzik, akik más nyelvet beszélő országokban élnek. Külön szeretném köszönni a határon túlról érkezett diákokat és tanáraitok, s egyben megköszönni nekik azt, hogy – sokszor nem kis nehézség árán – mindennapjaikban ragaszkodnak magyar anyanyelvünk használatához.

Tisztelt felkészítő tanárok, tisztelt szervezők!

Nemrég kezembe került egy 90 oldalas könyvecske, melynek alcíme: Nyelvtani kiskalauz felvételizőknek, tulajdonképpen címe pedig hetyke buzdítás: Ne lógasd a nyelvedet hiába! Mint „szökött magyartanár” s mint négy gyermek „gondoktól övezett édesatyja” belelapoztam a könyvecskébe. Vajon mi újat mond szerzője, s hogyan mondja el? Tudjuk, hogy bizony a diákok hiába igyekeznek – már akik igyekeznek –, a nyelvtant nemigen tudják a felvételen. Szilágyi N. Sándor – hogy a nevét is eláruljam a nyelvtankönyv szerzőjének – két nagyon fontos dolgot tesz, s mindkettő megszívlelendő diáknak, tanárnak egyaránt. Mindvégig a küszködő, a szabályokkal bajlódó gyermek szemszögéből közelíti meg a tanulnivalókat, a segítő, személyes hangot a könyvben a tegező beszélgetés közvetíti. Másrészt a szerző azon fáradozik, hogy a gyerekek a nyelv működését akarják megérteni, ne magoljanak, ne csak szabályokat bflázzanak. Hiszen a nyelvhasználat mindig a fejben uralkodó fogalmi rendről és rendetlenségről is árulkodik, s jól beszélni és írni csak hibátlan logikával lehet.

Önök bizonyára tudják mindezt, s az itt jelen lévő tanítványaik meg is erősítenek engem ebben, hiszen ahhoz, hogy most itt lehessenek, Önök adtak lelki és szellemi műnációt. Munkájukat nagyra értékelem és köszönöm.

Szathmári István

A Szép magyar beszéd verseny értékelése

1. A Kazinczyról elnevezett Szép magyar beszéd verseny 36. országos döntőjének a végére értünk. Illő tehát, hogy szép hagyományainknak megfelelően szóljunk a jelentőségéről, a lefolyásáról, az eredményeiről és kiejtésünknek még jelentkező hibáiról.

A 36 versenynek több mint a felén részt vettem, mégis mindig meg vagyok hatódva, amikor ebben az impozáns és a szó teljes értelmében szép városi teremben felcsendül a Himnusz, és megjelennek ünnepi ruhába öltözött lányaink és fiaink, hogy átvegyék megérdemelt jutalmukat. Meghatódottságom most még nagyobb, mert ezúttal Deme professzor úr helyébe léptem, aki egyik megalapozója volt ezeknek a versenyeknek, és aki évtizedeken át mondta erről a helyről szigorú, de reális, mindenkinek tanulságos értékeléseit. Mindnyájunk nevében jó egészséget kívánok neki.

2. Engedtessek meg, hogy kiindulásként idézzek Győr híres bencés tanáráról, a történeti nyelvtudomány elindítójáról, Révai Miklósról, akire itt, a város házában egy kisebb termében emlékeztünk a múlt év novemberében születésének 250. évfordulója alkalmából. Kazinczy ezt írta róla: „... közepszer magasságú... lobogó szőghajakkal, kék szemmel; minden mozdulatiban tűz, bátor és félni nem tudó...” Ez a tűz hajtotta abban, hogy számba vegye a teljes nyelvhasználatot nyelvtani jellegű műveiben, és ezzel szolgálja nyelvünk kiművelését. Egyébként azt vallotta, mint reformkorbéli költőink és íróink kivétel nélkül: „Édesanyánk a Haza – ennek nyelve kincsünk, s megbecsülhetetlen örökségünk.”

3. Talán nem lesz érdektelen, ha a továbbiakban a *nyelvművelés* szót egy kissé körüljárjuk. Annál is inkább, mivel napjainkban akadnak olyanok, akik megkérdőjelezzik a nyelvművelés létjogosultságát. Ennek a szónak van egy tágabb és egy szűkebb értelme. Tágabb értelemben – ezt „a nyelv kiművelésének” is nevezzük – azt jelenti, hogy különösen a korábbi időkben, az irodalmi nyelv végleges kialakulása előtt (nálaunk például a XVIII. század végén, a XIX. század elején) a nyelv minden részlegét (hangzását, szókincsét, alak- és mondattani eszközeit) számba kell venni, aztán eszményi változtatást ki kell alakítani, és el kell terjeszteni, úgy, hogy közben a hiányokat is pótolják. Ilyen korszak volt – mint jeleztem – a felvilágosodás kora. Ilyen indíttatásra akarja Bessenyei György létrehozni az akadémiát, amely aztán szótárt és kétféle nyelvtant készítene (egy tudományos és egy iskolait). Ezért jelenteti meg Révai Miklós és Verseghegy Ferenc a nyelvtanait, ezért szervezi meg Kazinczy a nyelvújítást, amelynek több ezer szót köszönhetünk. De a nyelv kiművelésére – pontosabban: mindenkor felzárkóztatására – van szükség egy-egy nagyobb műveltségváltáskor is. Gondoljunk a XIX–XX. század fordulójára, amikor főleg a Nyugat című folyóirat végbeviszi az úgynevezett második nyelvújítást. És mintha a ma is ilyesfélét követelne. Az informatika, az ipar, a kereskedelem, a sport napjainkban szinte harmadik nyelvújításért kiált.

Van azonban a *nyelvművelés* szónak egy szűkebb, de mindig érvényesítendő értelme is: az iskolában, a rádióban, a televízióban, az újságokban, a hivatali nyelvben stb. odahatni, hogy a beszédben, írásban kialakult szabályok, normák érvényesüljenek; aztán esetleges új vagy most alakuló nyelvi jelenségekről megállapítani: hasznosak-e, vagy inkább kerülendők, vagy csak bizonyos helyzetekben használhatók. Dönteni például arról, hogy melyik a helyes

„Az anyanyelv egyetlen

Győr, 2001.

A harmadik évezredet (a huszonegyedik századot) köszöntve írta le Szabó Magda a című választott mondatot Jövel, Isten hozott! című cikkében. Ennek 25 sora volt a kötelező szöveg Győrről a szép magyar beszéd Kazinczyról elnevezett versenyének országos döntőjén.

A 36. alkalommal megrendezett versenyen 144 középiskolás tanuló vett részt, közülük 22 határon túli (8 erdélyi, 4 kárpátaljai, 5 szlovákiai, 5 vajdasági). A szabadon választott szövegeket hallgatva – Szabó Magda szavaival élve – „összehangolt” bennünket a történelmünk során átélte „nyereségek” és „vesztések”, az „áldozathozás” tudata. A leggyakrabban idézett szerzők a következők voltak: Kosztolányi (18), Nemes Nagy Ágnes (11), Németh László (8), Gál Sándor (7), Babits (6), Márai (6), Illyés (5), Szerb Antal (4), Csoóri (3), Pilinszky (3), Szabó Magda (3).

A megnyitón a város polgármestere, **Balogh József** az anyanyelvet magyarságunk bizonyítékának nevezte, és nagyra értékelte a negyedik évtizedében járó mozgalom eredményeit. A záróünnepélyen a versenyzők teljesítményét **Szathmári István** értékelte. (Előadását mellékelten közreadjuk.)

A következő versenyzők kaptak Kazinczy-érmet:

Gimnáziumi tanulók: *Bakcsa Ildikó* (Kazinczy Ferenc Gimn., Győr), *Deák Norbert* (Garai János Gimn., Szekszárd), *Domsits Dávid* (Kazinczy Ferenc Gimn., Győr), *Érsek Kitti* (József Attila Gimn., Ózd), *Gulyás Katalin* (Verseghegy Ferenc Gimn., Szolnok), *Hajdu Balázs* (Apáczai Csere János Gimn., Pécs), *Kaszás Veronika* (Ciszterci Szent István Gimn., Székesfehérvár), *Kéner Balázs* (Nagy Lajos Gimn., Szombathely), *Kosz-*

megjelölés: *kilenc* kerület vagy *kilencedik* kerület?; hogy az *ubi, pari*-féle szórövidítések helyénvalók-e?; hogy a 2001. év megjelölést így kell-e olvasnunk, mondanunk: „kettőezereg vagy kétezereg?”; hogy elfogadjuk-e a mostanában terjedő következő egyeztetést: „Vannak olyan *családok*, akik (ehelyett: *amelyek*) szeretnek kirándulni.”

Egyetérthetünk-e tehát azzal a manapság elég gyakran hangoztatott nézettel, amely szerint nincs szükség nyelvművelésre, nem kellenek a szabályok, a normák, elegendő, ha megértjük a beszédet, a

szöveget. Mit szólunk azonban az effélékhez: „gazdaságban fejlődés”; „eztet kérem”; „bevásárlást esz-közöl”; „kelemes (rövid l-lel ejtve) ünnepeket!”? És a betűdoló amerikai angol szavakhoz? Ez utóbbi esetben már a megértés is felettébb kérdéses, sőt – bevallhatjuk – általában nem tudjuk őket helyesen leírni, jól kiejteni, és a jelentésük is homályos előttünk, még az immár jövevényszónak nyilvánított és magyarosan írt *lízing*, *lobbi*, *csip* stb. esetében is.

Az előbb felsoroltakat talán megértjük, de hol marad az igényesség, a köznyelv és az irodalmi nyelv szabályozottsága, nyelvünk szépsége? És akkor még nem szóltam a nagyon terjedő durvaságról, trágárságról!

ölelésben összebékít'

április 29.

tolányi Júlia (Radnóti Miklós Gimn., Szeged), Kugyela Tamás (Radnóti Miklós Gimn., Szeged), Laboda Kornél (Táncsics Mihály Gimn., Siklós), Lengyel Brigitta (Táncsics Mihály Gimn., Dabas), Papp Veronika (Kossuth Lajos Gimn., Mosonmagyaróvár), Salát Magdolna (Nagy László Gimn., Komló), Szilágyi Diána (Szent-Györgyi Albert Középisk., Szombathely), Virosztkó József (Fráter György Katolikus Gimn., Miskolc).

Szakképző iskolai tanulók: Badics János (Rudas Közgazd. Szki., Dunaújváros), Bogár Zsolt (Hunyadi Mátyás Szki., Mosonmagyaróvár), Gerencsér Alexa (Műv. Szki., Pécs), Hidasi Szilvia (Közgazd. Szki., Veszprém), Ignácz Adrienn (Gábor Áron Ipari Szakképző Isk., Ózd), Kovács Anita (Közgazd. Szki., Hajdúszoboszló), Lantos Livia (Hunfalvy János Külker. Szki., Bp.), Nagy Zsuzsanna (Boros Sámuel Szki., Szentes), Németh János (Bartók Béla Zeneműv. Szki., Miskolc), Paulusz Ibolya (Széchenyi István Közgazd. Szki., Nyíregyháza), Sier Tímea (Műv. Szki., Pécs), Sipőcz Ágnes (Pécs A. Műsz. Szki., Tatabánya), Szabó Emese (Kazinczy Ferenc Szki., Komló), Takács Biborka (Atomerőmű Műszaki Középisk., Paks), Tóth Gábor (Hunfalvy János Külker. Szki., Bp.).

Határon túli középiskolai tanulók: Gázsó Hargita (Gimn., Topolya), Kányádi Szilárd (Baróti Szabó Dávid Isk., Székelyudvarhely), Magyar Attila (Gimn., Óbecse), Nagy Adél (Zajznyi Nagy István Gimn., Négyfalu), Szalay Beáta (Magyar Tannyelvű Gimn., Somorja).

Graf Rezső

Igenis, szükség van tehát nyelvművelésre, szabályokra, normákra, egyáltalán igényességre.

A Kazinczyról elnevezett szépkiejtési versenyek – tanárok és diákok – ezt képviselik. Eppen ezért országos jelentőségűek.

4. Ami most már a verseny közvetlen értékelését illeti, azt mondhatom, a két zsűri meg volt elégedve a diákság szereplésével. Több korábbi hiba eltűnt vagy erősen mérséklődött. Egy kissé részletezve:

a) Csak helyeselhető mindjárt a szabadon választható szövegek kijelölése: hisz ott szerepeltek legjobb

prózaíróink, költőink, mégpedig egészen máig, Kosztolányitól, Babitstól Nemes Nagy Ágnesen, Németh Lászlón, Pilinszkytől át Máraiig, Csoóri Sándorig. A jövőre vonatkozólag azt ajánlanám, hogy a versenyzők kevésbé nehéz szövegrészeket válasszanak, és ne a szépirodalomhoz közel állókat, mert ez utóbbiak csábítanak a szavalásra, sőt az eljátszásra.

b) Mint ismeretes, a szöveg kerek, lezárt egész: minden bekezdése, mondata, azon belül szószerkezete, szava ennek a függvénye, tehát nem különálló mondatok halmaza. Ezt a tényt már többen figyelembe vették – érdekes módon a kötelező szöveg mondasorok még nagyobb mértékben –, de akadtak olyan versenyzők is, akik minden mondatot különállóként olvastak fel.

c) Fontos a szövegnek teljes, részletekbe menő megértése. E tekintetben a franciáktól tanulhatunk. Ők ugyanis még a XIX. század végén és a XX. század elején kialakítottak egy elemzésmodort, az „explication de texte”-et. Ennek a lényege: először mindent teljesen meg kell érteni. Persze csak a szabadon választott szöveg esetében tudtak utánajárni a versenyzők az egyes jelenségeknek, de azért a kötelező szöveg esetében is végig lehetett gondolni az egyes mondatok összefüggését, illetve a szavak, kifejezések pontos jelentését.

d) Ha a szöveget megértettük, következik a tagolás, vagyis hogy mit és hogyan mondunk egy szólamban. Ebben segítenek az írásjelek: a pont, a vessző, a pontosvessző, a kettőspont, a három pont, a gondolatjel, az idézőjel. E tekintetben még van javítanivaló. Sokan például a kettőspontot pontnak értékelték, leengedték a hangjukat, és az utána levő szövegrészt új mondatként folytatták.

e) Milyen volt a versenyzők előadásmódja? Sietést, ami együtt jár a hadarással, immár nem tapasztaltunk. Halk, suttogó előadást viszont igen. Erről le kell szokni! Még rosszabb – s néhány ilyen megoldás is akadt –, ha valaki minden mondatot magasabb hangon kezd, aztán mindig lejjebb megy, és a mondat vége már nem is hallik. És bizony találkoztunk színtelen, egysíkú, élettelen előadással is, melyben az oly fontos fonetikai, szövegfonetikai eszközök alig kaptak szerepet.

f) Öröndetes, hogy a versenyzők orgánuma általában színes, szép volt. Immár a hangképzéssel sem igen van baj. Az s, sz, z selypes ejtésére alig volt példa. – Én viszont hiányoltam az ízes, enyhén nyelvjárási vagy éppen regionális köznyelvi kiejtést. Ne féljünk tőle!

g) Végezetül nagyon örültünk, hogy versenyzőink nemcsak megbirkóztak a szép Szabó Magda-szöveg nehézségeivel, hanem jobbra helyesen oldották meg még a nehezebb részeinek a megfelelő kiejtését is. Ez nagyon jó jel a jövőre nézve, mutatja, hogy felkészítő tanáraink igen jól dolgoztak, de azt is jelzi, hogy diákjainkban megvan az ilyen irányú képesség.

5. Befejezésül: köszönet diáknak, tanárnak, a versenyt megrendező gimnáziumnak, a városnak, a megyének és mindenkinek, aki segítette a verseny sikerét.

Folytassuk ezt a valóban nemes munkát, és találkozzunk jövő ilyenkor immár 37.-szer, ismét Győrött!

Huszonöt éves a Verseghy nyelvű verseny

Örömmel számolunk be arról, hogy 2001 júniusában már huszonötödször rendezték meg Szolnokon a Verseghy Ferencről elnevezett nyelvművelő versenyt. Jóleső érzés ezt a számot leírni akkor, amikor pedagógiai szaklapban arról jelenik meg riport, hogy a tanárnak az órán joga van-e kijavítani a tanuló nyelvhelyességi hibáit. Hisz erről legtöbbször úgy vélekedik, hogy nem joga, hanem kötelessége kijavítani, a tanuló ugyanis éppen azért jár iskolába, hogy ott megtanítsák helyesen beszélni, írni, számolni. Ezt vallják azok a pedagógusok is, akik immár 25 éve készítik fel tanulóikat erre a megmérettetésre.

Kezdetben megyei versenynek indult, Jász-Nagykun-Szolnok megye általános iskoláinak felső tagozatos diákjai közül a legjobbak vettek részt a szóbeli versenyen, amelyet annak idején a Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár olvasótermében rendeztek meg. Majd a 80-as években országos versennyé terebélyesedett, azóta minden megyét 1-1 tanuló képvisel az 5-6. osztályos, illetve a 7-8. osztályos korcsoportból. Sőt egy idő óta már nemzetközi méretű a verseny; évente 15-20 diák érkezik a határon túli magyar iskolákból, főként Erdélyből és a Vajdaságból. Ennek megfelelően a szervezők most már egy egész iskolaépület összes termét birtokba veszik erre az egy hétre. 1989 óta ugyanis az országos döntőt egyhetes anyanyelvi tábor előzi meg, ahol felkészítik a tanulókat a minél jobb szereplésre.

A Verseghy-versenyek jelentősége éppen abban van, hogy valójában minden versenyt valóságos mozgalom előz meg. Egy széles körben meghirdetett feladatmegoldó verseny eredményétől függően kerül be megyénként 2-2 tanuló a szolnoki döntőbe, amelyet minden év június utolsó hetében rendeznek. Ezen három fordulóban mérik össze tudásukat. Az első fordulóban írásbeli feladatokat kell megoldaniuk, ezt követi a beszédképesség-felmérő forduló, majd villámkérdésekből álló szóbeli vetélkedő zárja a versenyt. A három fordulóban szerzett pontok alapján dől el, hogy a 80-90 versenyző közül kik a legjobbak.

A szolnoki versenyek jellegéről elmondhatjuk, hogy a feladatok nem nyelvtani feladványok. A kérdések között nincs mondatelemzés, sem szófaji meghatározás, sem helyesírási szabály. Viszont ahhoz, hogy a tanulók jól tudjanak válaszolni, ismerniük kell a mondat részeit, a szófajokat, illetve a helyesírási szabályokat. A feladatok között gyakran szerepel mondatjavítás, szólasok, közmondások felsorolása, elmaradhatatlan a helyesírási totószelvény kitöltése is: három lehetséges írásmód közül kell kitalálni a helyeset. De szép számmal vannak kifejezetten játékos jellegű feladványok is: anagrammajáték, szóláncalkotás, szóegyenletek stb.

E sorok írója a kezdetek óta állandó közreműködője a szolnoki versenyeknek, zsűrielnökként, játékvezetőként, forgatókönyvíróként. Ennek alapján megállapítható, hogy a versenyzők tudásszintje évről évre változik. A szépirodalom olvasásának háttérbe szorítása észrevehető a tanulók stílusán, fogalmazásmódján. A legjobbak általában 85-90%-os teljesítményt nyújtanak az elérhető pontszámhoz viszonyítva.

A 2001. évi versenyen 8-10 versenyző kiemelkedően jó eredményt ért el, a többség viszont csak közepes teljesítményt nyújtott. A 10-12 évesek korcsoportjában az idén *Sárvári Kinga Fanni*, a szekszárdi Dienes Valéria Általános Iskola tanulója, a 13-14 évesek közül pedig *Magyar Zsuzsanna*, a tiszafüredi Kossuth Lajos Gimnázium és Szakközépiskola tanulója szerepelt a legjobban.

Befejezésül arra a kérdésre is szeretnénk választ adni, hogy miért egy megyei könyvtár rendez nyelvművelő versenyt általános iskolás tanulóknak. A válasz kézenfekvő: az olvasás és az anyanyelv ismerete, szeretete összekapcsolódik. Másrészt Verseghy Ferenc nyelvész is volt, így a róla elnevezett könyvtár joggal szervez anyanyelvi versenyt. Végezetül pedig azért, mert a Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár könyvtárosa, *Pápayné Kemenczei Judit*, jelenleg a szolnoki Verseghy Kör ügyvezető elnöke immár 25 éve vállalja a nyelvművelő versenyek szervezését. Bízunk abban, hogy a bajjós jelek, az anyagi gondok ellenére ez a sikeres rendezvénysorozat nem szűnik meg, s 25 év múlva is lesz krónikás, aki beszámol a Verseghy nyelvművelő versenyek 50 évéről.

Szűts László

Anyanyelvápolók Palócföldön

Az idén 15. alkalommal került sor a „Beszélni nehéz!” mozgalom körvezetőinek anyanyelvi táborára, Balassagyarmaton, 2001. július 2-a és 7-e között.

Ezúttal tehát a festői szépségű Palócföld látta vendégül a magyartanárokat. A legendásan jó hangulatú, tartalmas tábor idei vendéglátói is csodálatos programmal várták a zsúfolt tanév után szellemileg és lelkileg megújulni vágyó körvezetőket.

Délelőttönként neves előadók: *Balázs Géza*, *Deme László*, *Raácz Judit*, *Wacha Imre* gondolatébresztő előadásait hallgathattuk, de a mindennapi gyakorlati munkával kapcsolatos foglalkozások sem maradtak el. *Rónagy Edit*nek az iskolai műelemzésről szóló előadása, *Karsainé Horváth Klárának* a versmondónevelés fortélyait bemutató foglalkozása és *Kerekes Barnabás* mondatelemzései nemcsak jó hangulatúak, de nagyon hasznosak is voltak.

Délutánonként kirándulásokat tettünk a vidék irodalmi és történelmi emlékhelyeire. Így jutottunk el Szklabonyára, Alsósztrégovára és Fülekre, ahol *Praznovszky Mihály*, a palóc táj és kultúra elkötelezett szakértője kalauzolt bennünket.

De meglátogattuk a hazai Madách- és Mikszáth-emlékeket is: Csesztve, Horpács, Mohora sokáig bennünk él, csakúgy, mint a festői szépségű Hollókő, a nógrádi vár vagy a mátraverebélyi templom.

S ha vége volt a napnak, mindig várta valami meglepetés a táborlakókat: esténként a híresen finom palóc ételek elfogyasztása után a hazai táj előadóművészei, népművészei szórakoztattak bennünket.

Az első este *Szabó András* irodalmi műsorát hallgathattuk, máskor a *Hübele banda* és a *Kincser együttes* muzsikálásában gyönyörködhattunk. Az utolsó este palócföldi népdalokkal és népmesékkel ismerkedhettünk meg palóc népművészek előadásában.

A tartalmas, szép programokat az éjszakába nyúló beszélgetések zárták. Volt miről beszélgetni, hiszen bár a tábor 57 résztvevője 33 településről érkezett (Szentgotthárdtól Sepsiszentgyörgyig), közös ügy köt össze mindannyiunkat, az anyanyelv szeretete.

Azt hiszem, minden résztvevő nevében elmondhatom, hogy szakmailag felfrissülve, lélekben feltöltődve jöttünk haza Balassagyarmatról. Köszönettel tartozunk házigazdáinknak: *Bacskó Józsefnének*, *Gaálné Versényi Juditnak*, *Pásztor Sándornének* és a többi balassagyarmati és Nógrád megyei körvezetőnek, hiszen példás összefogásuk eredménye volt ez a felejthetetlenül szép tábor. Köszönet illeti a város polgármesterét és azt a nagyszámú támogatót, akik a szervezők segítségére voltak.

Sóronné Tekes Rozália
körvezető

ANYANYELVI MOZGALMAK A HATÁRON TÚL

A magyar nyelv művelése Besztercebányán

Az idén immár második alkalommal került sor a magyar nyelv ápolását célzó nyelvművelő verseny megrendezésére a szlovákiai Besztercebányán. A házigazda a Bél Mátyás nevét viselő tudományegyetem filológiai karának hungarisztikai tanszéke volt. Talán kevesen tudják, hogy Besztercebányán magyar tanszék működik, és – tolmácsokat, műfordítókat képző – magyar szakos képzés folyik (német, angol, újabban pedig szlovák nyelvvél párosítva). Maga a kar is fiatal: 1997-ben alakult, a magyar tanszék pedig egy évvel később kezdte el munkáját dr. Alabán Ferenc irodalomtörténész vezetésével.

A nyelvművelő nap megrendezésére első alkalommal – e sorok írójának javaslatára és irányításával – 2000 májusában került sor *Bél Mátyás nyelvművelő nap* elnevezéssel. Ekkor még csak két évfolyamon folyt az oktatás, így a versenyen minden magyar szakos hallgató részt vehetett. A versenyzők két területen mérték össze felkészültségüket: szövegmondásban és helyesírásban. A kiejtési verseny – a magyarországi gyakorlatnak megfelelően – egy kötelező és egy szabadon választott szöveg felolvasásából állt. A szövegválasztásban való tapasztalatatlanság, továbbá a magyar nyelvű könyvtár szegényessége lehetett annak az oka, hogy a szabadon választott szöveg bemutatása többüknek is kevésbé jól sikerült, mint a kötelező. A helyesírási részt egy közepes terjedelmű és az ilyen versenyeknek megfelelő nehézségi fokú tollbamondás alkotta.

Az idei versenyre más körülmények között és szervezésben került sor. Az előkészítésben és a lebonyolításban jelentős szerepet vállaltak a hallgatók, pontosabban a nemrég alakult diákkör, Csomor Zsanett vezetésével. Módosult a rendezvény időpontja: az egyetem névadója előtt tisztelegve Bél Mátyás születésnapjához (március 24.) igazodott. Ez viszont alkalmat kínált arra is, hogy megemlékezzünk március 15-éről. Erre a tavalyi győztes, az idén már zsűritag, Mangult Mónika harmadéves hallgató vállalkozott. Így az egész rendezvény hangulatosabb, ünnepélyesebb lett.

A hallgatói létszám emelkedése miatt a kiejtési versenyt két fordulónak kellett megtartani. Az elsőből az évfolyamok legjobbjai kerültek a következő heti döntőbe. Ettől természetesen jelentősen emelkedett a verseny színvonala, s mivel a saját szövegek választása is jóval körültekintőbben történt, olyan színvonalas verseny zaj-

lott, amely bármely hasonló magyarországi intézménynek becsületére válna.

Az első kategóriában (a szlovák tannyelvűekében) 5, a másodikban 11 fő versengett. A díjazottak:

A) kategória: 1. Bobaly Zsuzsanna I. évf. magyar–angol (Kassa); 2. Dorák Zsuzsanna II. évf. magyar–német (Kassa); 3. Bárdos Erzsébet II. évf. magyar–német (Rimaszombat).

B) kategória: 1. Kovács Mária III. évf. magyar–német (Galánta); 2. Kürtösy Laura I. évf. magyar–angol (Dunaszerdahely); 3. Radványi Henriett I. évf. magyar–angol (Komárom); 4. Nagy Anikó I. évf. magyar–angol (Komárom); 5. Szalai Karolina II. évf. magyar–német (Losonc).

A helyesírási versenyen – szintén az itthoni szokásokhoz igazodva – ezúttal a tollbamondás mellett egy feladatlap kitöltésével is meg kellett birkóznuk a versenyzőknek.

A helyesírási verseny eredménye: 1. Radványi Henriett (Komárom); 2. Csomor Zsanett (Léva); 3. Kovács Mária (Galánta); 4. Kürtösy Laura (Dunaszerdahely); 5. Nagy Anikó (Komárom).

A versenyeket értékelve elmondhatjuk, hogy a hallgatók felkészültsége, beszéd- és íráskészsége nemigen különbözik a magyarországiakétól. Ezek a fiatalok persze nem most léptek először közönség elé. Iskolájukban, lakóhelyükön gyakran szerepelnek a különféle rendezvényeken, s ez föllépésükön, szövegmondásukon és –választásukon is érződik. Egyébként általánosságban is elmondható, hogy beszédük és írásuk nem különbözik sem kiejtésben, sem szóhasználatban a magyarországiakétól, benne nem vehető észre a szlovák nyelv hatása. Ez nyilvánvalóan a szülői háznak, a családnak és az iskolának, a tanároknak köszönhető.

A kiejtési versenyen az itthonihoz viszonyítva két eltérést tapasztalhattunk. Az egyik az általánosan szép, természetes hangképzés. Alig hallani pösze beszédet, lágy susogókat és sziszegőket. A másik különbség a több versenyző kiejtésében érvényesülő enyhe vagy erősebb nyelvjárási ejtés. A Szlovákia keleti részéből, kiváltképp Rimaszombat, Fülek környékéről származók szépen megőrizték a palóc nyelvjárást.

Remélem, hogy a Besztercebányán tanuló magyar fiatalok is hamarosan bekapcsolódhatnak a hasonló magyarországi versenyekbe.

H. Varga Gyula

A magyar nyelv napjai Kovásznán, 2001. április 27–30.

Tízéves az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége

Az előzmények azonban messzebbre nyúlnak vissza. Volt a nyolcvanas években Székelyudvarhely környékén, Bikafalván, Boldogfalván, majd a városban egy szorgalmas magyartanár, Zsigmond Győző, aki évről évre anyanyelvi versenyeket szervezett az iskolásoknak. Amikor a diktatúra hírhedt politikai rendőrsége megsokallta a magyar nyelvvél való törődést, Zsigmond Győzőnek távoznia kellett Udvarhelyről. Munkáját Sepsiszentgyörgyön sem hagyta abba, sőt: a versenyeket teljesebbé tette. Megszületett a Kőrösi Csoma Sándor Anyanyelvi Verseny (KAV). Ezeknek a versenyeknek a tapasztalatai, valamint az 1989-es fordulat vezetett el az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége (AESZ) megalakulásához – sepsiszentgyörgyi székhellyel. Először elnöke Tulit Ilona sepsiszentgyörgyi magyartanár volt, őt követte Zsigmond Győző, néhány éve pedig Péntek János nyelvészprofesszor. A két alelnök: Török Katalin magyartanár, Ördög-Gyárfás Lajos villamosmérnök, a titkár: Nagy Zsuzsanna. Az AESZ-nek ma már van alosztálya is Kolozsvárott: az Aranka György Nyelvművelő Kör.

A KAV döntőinek nemcsak a székelyföldi városok adtak otthont (Csíkszereda, Kézdivásárhely, Kovászna, Sepsiszentgyörgy, Székelyudvarhely), hanem a szórványnak számító Nagybánya, Nagyvárád, Nagyenyed is.

A szövetség szakmai, tudományos irányítója az első perctől kezdve Péntek János volt. Az övé a legfőbb érdem, hogy ma anyanyelvi mozgalomról beszélhetünk Erdélyben, ugyanis vonzó, érdekfeszítő előadásai nyomán a legtöbb megyében a tanítók és a magyartanárok az anyanyelv ügye mellé álltak. Az erdélyi diákok rendszeresen járnak a magyarországi anyanyelvi versenyekre (pl. a gyulai Implom József

helyesírási vagy a győri Szép magyar beszéd versenyre), amelyeken egy évtizede az egész Kárpát-medencei diákság képviseltetheti magát. S tegyük hozzá: ott általában jó eredményeket érnek el.

Sok boldog születésnapot!

„Erdélyben romlik a magyar nyelv helyzete az oktatásban”

Ez a megállapítás Péntek Jánostól, az AESZ elnökétől származik. Az idei verseny színhelyén, Kovásznán a jeles nyelvűdős megnyitó előadásában a magyar nyelv iránti törődés hanyatlásáról beszélt, bírálta a forgalomban lévő nyelvtankönyvek színvonalát, beszélt a szakterminológia egységesítéséről, a rossz fordítások miatt gyarapodó nyelvi üledékről és más nyelvi bajokról. Győry Nagy Sándor gödöllői tanár A magyar nyelv Kárpát-medencei nyelvkörnyezete a globalizáció korában címmel tartott előadást. Murvai Olga bukaresti egyetemi tanár a nyelvi másságról szólt, hangsúlyozva: csak nyelvek vannak, fontos a nyelvek közötti kölcsönös tisztelet. Benő Attila kolozsvári adjunktus az államnyelv és a kisebbségi nyelvek érintkezéséről, a jogfosztott nyelvi helyzetéről, a kölcsönösszólásról tartott előadást, példákval világítva rá a káros román hatásokra. Kétnyelvűségi kérdésekkel foglalkozott Gazda József kovásznai tanár és Vremir-Veress Márta kolozsvári adjunktus előadása. E sorok írója a magyar nyelv kivételes tulajdonságait emelte ki előadásában.

A KAV idei országos döntőjén az általános iskolások alsó tagozatosai közül a legjobb a brassói Áprily Lajos Iskola, a felső tagozatosok közül a sepsiszentgyörgyi Mikó Kollégium, a középiskolások közül a kézdíváshelyi Bod Péter Líceum csapata lett.

Komoróczy György

Heltai Gáspár fabuláinak nyelvi világa

Heltai Gáspárról a szélesebb olvasóközönség és a tanulói kör is méltatlanul keveset tud, bár a nyelvészeket változatlanul érdekli és foglalkoztatja írásművészete. Ő volt ugyanis a XVI. század legnagyobb magyar elbeszélője és prózaírója, a világi elbeszélő prózastílus első kiváló képviselője (Varjas Béla).

Német anyanyelvű volt, és csak felnőttként tanult meg magyarul, de mint prédikátor, könyvkiadó, nyomdász, író és fordító magyarul szolt és magyarul írt, még hozzá kiválóan.

Egyes nyelvészek azt mutatják ki, hogy prózája a székely nyelvjáráshoz kapcsolható; a legújabb kutatások szerint inkább a mezőszéki nyelvjárás hatott rá, de leginkább a kolozsvári mindennapi szóhasználat, az előbeszéd alakította ki stílusát. Hozzátehetjük, hogy a megtanult nyelvvél bánni tudó, igen tehetséges ember hozta létre ezt a ma is élvezetes prózát.

A pályázóknak az a feladatuk, hogy Heltai Gáspár írásművészetének titkát megfejtse, feltárják.

A feldolgozásra kijelölt Száz fabula (1566) nem nagy terjedelmű mű, a nyelvi elemzéshez azonban igen gazdag anyagot szolgáltat.

A dolgozatíró többféle utat és módszert választhat pályaműve megírásához. Vizsgálhatja például a fabulákban a hangtani, a szóhasználatbeli vagy a mondat szerkesztési sajátosságokat; a szókincs és közmondások vagy a dialógusok előfordulását, fajtáit, szerepét. Lehet nyelvi elemzéssel bizonyítani Heltai stílusának „népieségét”.

Bitskey István szerint „a humor aranyfüstje lengi be e kis elbeszélések tájait”. Jó dolgozattéma lehet Heltai humora nyelvi forrásainak bemutatása.

Követhető az a módszer is, hogy néhány fabulát kiválaszt a pályázó, és azokból sok szempontú vizsgálattal von le fontos következtetéseket.

A nagyon merészek összevethetik néhány fabula szövegét az eredeti német szöveggel. Ám ne azokat a meséket válasszák, amelyek Nemeskürty Istvánnak A magyar próza születése című könyvében (Szépirodalmi Könyvkiadó, 1963) megtalálhatók.

A pályázat megírásakor elsődlegesen *nyelvi szempontokat* kell figyelembe venni; óvakodni kell a leegyszerűsítő magyarázatoktól; igen fontos szempont az *önállóság* az anyaggyűjtésben és a feldolgozásban egyaránt.

IRODALOM:

Aesopus. Aus dem latein in unser teuts gestellt. Freiburg, Breisgau 1539. Országos Széchényi Könyvtár.

Bán Imre: Heltai Gáspár emlékezete. Alföld, 1967. 1. 71–72.

B. Gergely Piroska: Szóhasználati párhuzamok Heltai Gáspár fabuláinak és a korabeli Kolozsvárnak beszélt nyelvéből. Magyar Nyelvjárások 38. sz. 2000. 41–50.

Erdélyi magyar szótörténeti tár I–X. Anyagát gyűjtötte és szerkesztette Szabó T. Attila és Vámszer Márta. Kriterion–Akadémiai Kiadó–Erdélyi Múzeum Egyesület, Bukarest–Budapest–Kolozsvár, 1975–2000.

Horváth János: Néhány XVI. századi írónk nyelvéről. Magyar Nyelv 1952. 8–10.

Imre Lajos: Heltai Gáspár meséinek eredete és nyelve. Kolozsvár, 1885.

Nemeskürty István: A magyar széppróza születése. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1963. 83–133.

Szabédi László: Heltai Gáspár magyar nyelvtudásáról. In: Nyelv és irodalom. Bukarest, 1956. 37–40.

Szabó Zoltán: Kis magyar stílustörténet. Kriterion Kiadó, Bukarest, 1970. 58–60, Tankönyvkiadó, Budapest, 1986. 14, 22, 57–61, 90, 149.

Velcsov Mártonné: Heltai Gáspár német anyanyelvének nyomai magyar nyelvű műveiben. Az ellenálló múlt vallomása. Néprajz és Nyelvtudomány 1978–79. 47–70.

Kovács Ferencné

A Kossuth Klubban 2001 júniusában tartott felkészítő anyaga. A szerk.

A nyelvi illem megnyilvánulási

Egy-egy azonos nyelvet beszélő közösség, társadalom élete (történelme) során – a társadalmi (politikai, gazdasági), tudományos-technikai és egyéb változások, fejlődés következtében – gyakran megváltozik az adott társadalom kultúrája, életmódja, megváltoznak, fejlődnek, olykor elbizonytalanodnak, sőt olykor romlanak is az adott közösség együttélési szokásai, szabályai is.

A legutóbbi tíz évben népünk történetében nagyarányú társadalmi-politikai változásokat éltünk meg. Korábbi egységes (vagy annak látszó) társadalmunk többféle tekintetben is átrétegződött (pl. új rangok, címek, beosztások, foglalkozások jöttek létre). A hírközlő szervek (rádió, televízió, sajtó) segítségével kitágult világunk, általánossá vált az idegen nyelvek tanulása, ismerete, megkönnyebbedtek a „világjárás” lehetőségei is. Sokféle (nyelvi és kulturális) hatás ért bennünket, sokat átvettünk, majd elvetettünk. Mindezek következményeként átalakult magatartás-kultúránk is.

Ezeknek a hatásoknak, változásoknak jó tükrö a nyelv, a nyelvhasználatnak s főleg a szókincsnek a változása. A nyelvhasználaton belül pedig változnak, sokszor bizonytalanok válnak a nyelvi (és nem nyelvi) udvariasságnak, azaz a nyelvi illemnek a megnyilvánulási formái.

Ez utóbbiak körébe tartoznak a kapcsolat-teremtésnek: a köszönetnek, a megszólításnak, az említésnek, a tegezésnek és a nem-tegezésnek (a magázásnak és az önzésnek), a kérdésnek, felszólításnak, a nyelvi durvaságnak, trágárságnak a kérdései. E téren is számos változás figyelhető meg: bizonyos udvariassági formák eltűnése, régi-ek felelevenítése-felelevenedése, új formák születése, nemegyszer a nyelvi-udvariassági formák használatában való elbizonytalanodás.

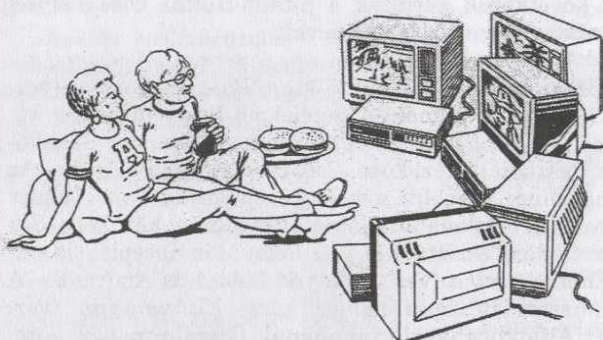
A pályázat célja: az élő nyelvhasználat, azaz a rádiók és a televíziók adásai alapján összegyűjteni és értékelni a nyelvi illemnek (illetlenségnek), azaz a nyelvi magatartásnak napjainkban élő helyes vagy helytelen (helyteleníthető) formáit, bemutatni használati körüket, a változások tendenciáit, okait, társadalmi vagy egyéb hátterét.

Az anyaggyűjtés, majd a feldolgozás alapja egyaránt lehet egy vagy több rádió- vagy televízióadó-
nak a műsorfolyama – pl. a közszolgálati vagy a kereskedelmi adók (Kossuth, Petőfi, Bartók, Danubius, Juventus Rádió – m1, m2, Duna TV, TV2, RTL, ATV) műsorainak vagy egy-egy sajtóorgánumnak – összevető – elemzése is. Elképzelhető az is, hogy csak egy-egy műsortípus vagy sajtóműfaj képezi a vizsgálódás-anyaggyűjtés alapját. (Pl. az ifjúságnak szóló adások, információs műsorok, fórumok, vitaműsorok, szórakoztató műsorok, riportok, interjúk, kerekasztal-beszélgetések.)

A dolgozatban az adatok közlésekor célszerű megadni rövidítve a műsor címét, az adó nevét, az

formái a médiában

elhangzás időpontját (hónap, nap, adásidő; pl. Rkr. K. 07.08.08.15), sajtótermékek esetén a szerző nevét, a cikk címét és a lelőhelyet (pl. szerző: cím, MN. 2002.08.16.03.), azaz: Reggeli Krónika, Kossuth adó, 07. hónap, 08. nap, 08 óra 15 perc, illetőleg: Magyar Nemzet, 2002. év, 08. hónap, 16. nap, 03. oldal.

IRODALOM:

A viselkedéskultúráról. Szerkesztette S. Nagy Katalin. Budapest, 1984.

Az ifjúság beszédkultúrájáról. Szerkesztette Deme László. Budapest, 1984.

Balázs Géza: A rádiós kommunikáció. MR Rt. Oktatási Osztálya, 1997.

Balázs Géza: Médianyelv. Az igényes sajtó/média nyelve. MR Rt. Oktatási Osztálya, 2000.

Deme László: A nyelvi érintkezésmódok problémái a rádiózásban. MR Rt. Oktatási Osztálya, 1997.

Deme László-Grétsy László-Wacha Imre szerk.: Nyelvi illetan. Szemimpex Kiadó, Budapest, 1999.

Domonkosi Ágnes: A nyelvi viselkedés mintái a televízióban. Magyar Nyelvőr 1999. 286-91.

Fejér István: Tudni illik, hogy mi illik. Budapest, 1966.

Gyenes István: Mi illik, mi nem illik? Budapest, 1978.

Halák László: Illemkocka. Budapest, 1985.

Kertész Manó: Szállók az Úrnak. Az udvarias magyar beszéd története. [1933.]

Kovács Judit-Osvát Katalin: Nemcsak illetan... Budapest, 1978.

Ladó János: Köszönés és megszólítás napjainkban. Magyar Nyelvőr 1958. 422-31 és 1959. 23-36.

Nyomárkay István: A nyelvhasználat udvariassági stratégiái. Magyar Nyelvőr 1998. 277-83, 1999. 145-9.

Ottlik Károly: Protokoll. Budapest, 1993.; Protokoll extra; Protokoll '96; Protokoll A-tól Z-ig; és a többi „protokoll”-könyve.

Sille István: Illem, etikett, protokoll. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1992.

Tar Károly: Illemszótár. Erdélyi Híradó Lap- és Könyvkiadó, Kolozsvár. [1997.]

Vékassy László: A rádiós személyiségről. MR Rt. Oktatási Osztálya, 1997.

Wacha Imre

Egyszerűsödési folyamatok az internet nyelvében

A világ legszélesebb körű médiumának létrejötte óriási lehetőségeket nyit az információáramlás számára. A nemzetközi hálózat a világ sok pontján elhelyezkedő adatbázisokat, az ún. szervereket ('kiszolgálókat') köti össze, s különböző összetételű anyagokat tartalmaz: honlapokat, levelezőfórumokat, elektronikus leveleket, vitafórumokat stb.

A technika hihetetlen mértékű változása erőteljesen kihat a nyelvi változásokra, felgyorsítja a természetes egyszerűsödési folyamatokat. Ugyanakkor a szabadság értelmezése bizonyos rétegeknél összekapcsolódik a nyelvi korlátok eltörlésével, a nyelvi norma szándékos megsértésével is. Mivel egyre többen használják az internetet, ezért hatása a tömegkommunikációs eszközök nyelvi hatásához hasonlítható. Kutatási területként legizgalmasabbak a levelezési, illetve vitafórumok lehetnek, mivel itt érhető tetten a számítógép-felhasználók nyelvhasználatát: ezeken az oldalakon közérdekű vagy magánjellegű, de nyilvános közleményeket olvashatunk. A kommunikáció kétirányúvá válik, lehetőség nyílik az azonnali, „élő” válaszadásra, információcsereire, s ennek csak a hardver, a számítógép sebessége szab határokat.

A pályázó feladata, hogy a hálóról egyéni gyűjtőmunkát folytasson, s a szerzett nyelvi adatokat a szakirodalom alapján rendszerezze, az internet nyelvének változásait összegezze.

A gyűjtött anyag feldolgozási szempontjai lehetnek:

I. Nyelvi jelenségek az interneten: 1. Idegen elemek a magyar nyelvű fórumokon; 2. A szakkifejezések a vizsgált nyelvváltozatban új, a szakmaitól eltérő jelentésben használatosak; 3. Jellemző szövegelemek, amelyek segítségével azonosítható az anonim megszólaló; sajátos jelek és jelzések, melyek csoportnyelvi jelenségre utalnak, esetleg piktogramok segítségével csökkentik a karakterek mennyiségét; 4. Állandósult szókapcsolatok és variációik.

II. A levelező- és vitafórumok szövegtípusai: 1. A kapcsolatteremtés szempontjából: a) szövegkezdő elem nélküli (nincs beköszönés, megszólítás, témamegjelölés stb.), így mindenkihez szól; b) személyes megszólítású, mégis közérdekű, másról is véleményt váró szöveg – sajátos átmenet a magánlevél és a nyilvános levél között; 2. A levél tartalma szerint: a) rövid, információdús; b) tájékoztató funkciójú – mennyire „felhasználóbarát”.

A befejezésben a pályázó jellemezze az internet nyelvi stílusát, viszonyát a nyelvi normához, hatását a köznyelvre.

IRODALOM:

Balázs Géza: Szempontok a digitális nyelvújításhoz. 1999. <http://nyelv.c3.hu/netnyelvveszet.html>

Balázs Géza: Magyar nyelvkultúra az ezredfordulón. A-Z Kiadó, Bp., 1998.

Bódi Zoltán: Internetes kommunikáció – beszédkommunikáció. In: Gösy Mária szerk.: Beszédkutatás '98. Beszéd, spontán beszéd, beszédkommunikáció. MTA Nyelvtudományi Intézete, Bp., 1998.

Bódi Zoltán: E-mail nyelvészszemmel. Computer Panoráma IX., 1998. 4-9.

Bódi Zoltán: Az elektronikus levelezés és az Internet nyelvhasználatáról. A IX. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszuson elhangzott előadás. Veszprémi Egyetem, Veszprém 1999. ápr. 8-10. <http://nyelv.c3.hu>

Bódi Zoltán: Az informatika nyelvhasználatának hatásai és nyelvstratégiai háttere. MNY. XCVI. (2000) 218-23.

Buda Béla: A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei. Tömegkommunikációs Központ, Bp., 1979.

Deme László-Grétsy László-Wacha Imre szerk.: Nyelvi illetan. Szemimpex Kiadó, Bp., 1999.

Glatz Ferenc szerk.: A magyar nyelv az informatika korában. Bp., 1999. (tanulmánykötet)

Grétsy Zsombor: A XXI. század képirása felé I-II. Édes Anyanyelvünk, XXII/5. és XXIII/1.

Koltay Tibor: Az e-mail üzenetek pragmatikai jellemzőiről. In: Petőfi S. János-Békési Imre-Vass László szerk.: Szemiotikai szöveggyűjtemény. 10. A szemiotikai szöveggyűjtemény diszciplináris környezetéhez. JGYTF Szeged, 1997.

Magyar Nyelvőr 117. évf. (1993) 395-614.

Pajzs Júlia: Az elektronikus levelezés mint a kommunikáció új formája. In: Terts István szerk.: Nyelv, nyelvész, társadalom. Emlékkönyv Szépe György 65. születésnapjára barátaitól, kollégáitól, tanítványaitól. 1. JPTE PSZM Project Programiroda, 1996.

Pusztai Ferenc: A XX. század műveltségváltásai és nyelvi változásai. MNY. XCVI. (2000) 385-91.

N. Császi Ildikó

Kazinczy- és Péchy Blanka-díjasok, 2001.

A Kazinczy-alapítványi Bizottság döntése értelmében 2001-től a Kazinczy-díj és a Péchy Blanka-díj átadására a győri Szép magyar beszéd verseny országos döntőjének záróünnepélyén kerül sor.

Kazinczy-díjban részesült: *Blaskó Péter* színművész kiváló beszédtechnikájáért, közérthető szép magyar beszédéért; *Dévai Nagy Kamilla* előadóművész tökéletesen tiszta énekes szövegmondásáért, énekes-gitáros előadóművész-képző iskola alapításáért; *Miklós Józsefné*, a komáromi Jókai Mór Gimnázium tanára igényesen vezetett „Beszélni nehéz!” szakköre vezetéséért.

Péchy Blanka-díjban részesült: *Bánszegi Gáborné*, a debreceni Hatvani István Általános Iskola tanára az anyanyelvi nevelés terén kifejtett kiváló pedagógiai és szervezőmunkájáért; *Vadász Anna*, a győri Kazinczy Ferenc Gimnázium tanára három és fél évtizedes sokrétű anyanyelvápoló munkájáért.

*

Kiemelkedő nyelvművelő munkájukért a Kazinczy Ferenc Gimnázium által alapított *Z. Szabó László-émlékérmek* kapták: *Bakóné Aradi Éva*, a siklósi Táncsics Mihály Gimnázium igazgatója; *Bayerné Nagy Anna*, a budapesti Hunfalvy János Külkereskedelmi és Közgazdasági Szakközépiskola tanára; *dr. Kovács Gáborné*, a budapesti Baár-Madas Református Gimnázium tanára; *Nagy Ottóné*, a miskolci Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskola tanára; *Safranka Lászlóné*, az ózdi Gábor Áron Ipari Szakközépiskola tanára; *Sáfrány Irma*, az ózdi József Attila Gimnázium tanára.

Öszinte tisztelettel gratulálunk mindannyiuknak!

G. R.

Jutalmak, emlékérmek

1. Kazinczy-jutalom

A Beszélni nehéz! rádióműsorhoz kapcsolódó beszédművelő köröknek több éves folyamatos és eredményes példamegoldó működéséért évente egyszer ítéli oda a Kazinczy-jutalmat az alapítvány kuratóriuma. Ezt az intézmény vezetője a tanévnyitó ünnepségen adja át. A díj egyik (nagyobbik) fele a szakkörvezető tanárt illeti (pénzben), másik (valamivel kisebbik) fele a szakmai tagokat, könyvajándék formájában.

Ebben az évben a következők kerültek a jutalmazottak közé (helységnevük betűrendjében, zárójelben a körvezető neve):

A Szondi György Szakközépiskola Alapító köre, *Balassagyarmat* (vez. Hevérté Tácsik Klára). – Az Általános és Zeneiskola Beszélni nehéz! köre, *Balatonboglár* (vez. Fejes Lajosné). – A Montenuovo Nándor Szakközépiskola tanárainak Beszélni nehéz! köre, *Bóly* (vez. Köves Béláné). – Az Általános Iskola tanárainak Beszélni nehéz! köre, *Borjád* (vez. Takács Pálné). – Az Általános és Zeneiskola tanulóinak Beszélni nehéz! köre, *Budapest*, Práter u. (vez. Vadász Gusztávné). – A Jókai Mór Középiskola Beszélni nehéz! köre, *Kazincbarcika* (vez. Bilkayné Mészáros Andrea). – A Dózsa György Gimnázium Beszélni nehéz! köre, *Kiskunmajsa* (vez. Györffy Imréné). – Az Általános Iskola tanulóinak Beszélni nehéz! köre, *Lánycsók* (vez. Szabó Eszter). – A Túróczi Mózes Általános Iskola Beszélni nehéz! köre, *Marosvásárhely* (vez. Bálint Márta). – A Bózsza-parti Óvoda nevelőinek Beszélni nehéz! köre, *Mikóháza* (vez. Hutkai Dánielné). – A Diósgyőri Gimnázium Beszélni nehéz! köre, *Miskolc* (vez. Kovács Ferencné). – A Kazinczy Ferenc Általános Iskola Beszélni nehéz! köre, *Miskolc* (vez. Dorkó Miklósné). – A Park utcai Általános Iskola Színjátszó köre, *Mohács* (vez. Szabó Zoltánné). – A Krúdy Gyula Gimnázium Krúdy köre, *Nyíregyháza* (vez. Durucz Istvánné). – A Zay Anna Egészségügyi Szakközépiskola Beszélni nehéz! köre, *Nyíregyháza* (vez. Veszprémi Eszter). – A Móróczi Zsigmond Általános Iskola Beszélni nehéz! köre, *Nyíregyháza* (vez. Lakatos Sándorné). – A Művészeti Szakközépiskola Beszélni nehéz! köre, *Pécs* (vez. Almási Éva). – A II. Rákóczi Ferenc Általános Iskola Beszélni nehéz! köre, *Rád* (vez. Saffarik Ildikó). – Az Arany János Általános Iskola tanulóinak Beszélni nehéz! köre, *Szentgotthárd* (vez. Variné Trifusz Mária). – Az Árpád fejedelem Általános Iskola tanárainak Alapító köre, *Vác* (vez. Sóron Lászlóné).

Gratulálunk a megérdemelt jutalomhoz; további kitartó tevékenykedést várunk.

2. Bárczi Géza-émlékérem

A Beszélni nehéz! mozgalomban részt vevők és az iránta érdeklődők ez évi országos és nyilvános találkozóján, a *Kossuth Zsuzsa Egészségügyi Szakközépiskola* szép óbudai épületében vehette át, ünnepélyes keretek között, az Anyanyelvápolók Szövetségének Csongrád városi-megyei tagozata által alapított és hosszú ideig végzett szakkörvezetői munkájáért neki ítélte Bárczi Géza-émlékérmek *Palotai Erzsébet*, a nyíregyházi Evangélikus Kossuth Lajos Gimnázium nyugalmazott tanára, aki a Szövetség helyi csoportjának ma is aktív tagja, és – örömünkre – egyéni levelezőnként továbbra is tartja a kapcsolatot mozgalmunkkal.

3. Z. Szabó László-émlékérem

A Kazinczy nevét viselő kiejtési verseny országos döntőjén, a győri *Kazinczy Gimnázium* rendezte záróünnepségen adta át a bírálóbizottság a sok év alatt legalább három (de gyakran több) Kazinczy-érmes tanítványt felkészítő tanároknak odaítélhető (az intézmény által alapított) Z. Szabó László-émlékérmeket. Ez évben az ezzel jutalmazottak egyike *Bakóné Aradi Éva* volt, a siklósi Táncsics Mihály Gimnázium igazgatója, hajdan Kazinczy-érmes diák, majd Kazinczy-díjas szakkörvezető tanár; az Anyanyelvápolók Szövetségének országos elnökségi tagja.

Valamennyi emlékérmesünknek köszönjük áldozatos munkáját.

Deme László

Új szavak, kifejezések (16.)

bekattan – idegileg kikészül, megzavarodik, megőrül. Pl. *Majdnem bekattantam!*, *A pitbull agya bekattant.* (A szó a régebbi szlengben ezt is jelentette: "vkinek hirtelen eszébe jut, „beugrik” vmi”.)

bográcsol – bográcsban gulyást vagy ritkábban más ételt főz. Pl. *Bográcsoljon velünk!* (felirat a Római-parton).

digitális analfabetizmus – a számítógépes ismeretek, hálózati ismeretek teljes hiánya. „A digitális tartalom mellett fontos kérdés az is, hogy a lakosság hány százaléka tartozik a 'digitális analfabéták' táborába, vagyis mekkora azok aránya, akik nem rendelkeznek a számítógép kezeléséhez szükséges ismeretekkel.” (Magyar Nemzet, 2001. július 14.)

drogdíler – kábítószer-terjesztő, -forgalmazó (Népszabadság, 2001. május 3.).

e-önkormányzat – számítógépes közszolgáltatást nyújtó önkormányzat. Pl. „Négy budai önkormányzat egész Európában elsőként vesz részt abban a kísérletben, amelyet az e-kormányzás keretében a Miniszterelnöki Hivatal Informatikai Kormánybiztossága vezet be.” (Magyar Nemzet, 2001. július 20.)

felturbóz – valamit a valóságosnál nagyobb, jelentőségesebbé, hangsúlyozottabbá tesz; eltúloz. Pl. *Felturbózza az ügyet.*

holebi – homoszexuálisok, leszbikusok, biszexuálisok belga rövidítése (Népszabadság, 2001. május 3.).

megzakkan – túlzottan elfárad, (idegileg) kimerül, kiborul. A *megkattan* (bekattan) rokon értelmű megfelelője. Pl. „Nem hagyom el magam, ha valamitől megzakkanok...” (Vasárnapi Blikk, 2001. július 29.)

ornitózis – madárról (emberre) terjedő betegség.

plakátiroz; plakátirozás – plakátot ragaszt, plakátol; plakátragasztás.

Russzoring – az Oroszországban épülő autóversenypálya neve (a Hungaroring mintájára).

tematizál – a közbeszéd (diszkurzus) tárgyává tesz. Főnévi származéka is divatos: *a valóság tematizálása.*

textiles – fürdőruhát viselő ember. A nudisták (naturisták) nevezik így a „felöltözött” fürdőzőket.

Várjuk olvasóink szövegeit!

B. G.

VISSZHANG Se kötőjellel, se gondolatjellel!

Érdeklődéssel olvastam az Édes Anyanyelvünk 2001/2. számának 12. oldalán Pásztor Emil Hogyan írjuk le a Fidesz teljes nevét? című írását. Javaslat: a Fidesz név után (amely egyrészt szórészszeváonás, másrészt a hit szó latin megfelelője) az említett párt és a sajtó gyakorlatával (Fidesz-Magyar Polgári Párt) szemben ne kiskötőjellel, hanem gondolatjellel álljon: *Fidesz – Magyar Polgári Párt.*

Ötlete újszerűnek, érdekesnek ígérkezett. Csakhamar megjelent egy Orbán Viktor-interjú (a Petőfi Népe április 14-i számában), amelyben a miniszterelnökről többek között ezt írták: „A koalíciós *Fidesz-MPP-FKGP-MDF* kormány vezetője...” A szövegkörnyezetben a kötőjeleket akár nagyköötőjellel is fölfoghattuk valamennyi helyen: „... *Fidesz-MPP-FKGP-MDF*...” Így a három helyett akár négy párt is gondolhat egy a politikához keveset értő „marslakó”.

Megpróbáltam ezért Pásztor Emil javaslatát alkalmazni; ez a forma következett belőle: „... *Fidesz – MPP-FKGP-MDF*...” Ember legyen a talpán, aki a rövidítéseknek meg az írásjeleknek ebben a dzsungelében kiismeri magát!

Még tovább tűnődve a javaslaton, a gondolatjeles (és teljes) pártmegnevezést beépítettem egy olyan mondatba, ahol még újabb gondolatjelek társaságában említődnek a partner tömegszervezetek: „A *Fidesz – Magyar Polgári Párt – Független Kiszáda Párt és Magyar Demokrata Fórum* nevű pártjainkal koalícióban – négy éven át vezető szerepet játszott.” Vegyük észre: ennyi (ráadásul nem is azonos funkciójú) gondolatjellel egyazon mondaton belül aligha csak esztétikailag okoz gondot.

Jómagam már akkor csodálkoztam, amikor e párt a neve kibővítésekor a kötőjellelhez folyamodott. A Pásztor Emil-féle javaslat azonban joggal vetette föl bennem a kérdést:

– Kell ide egyáltalán akár a kötő-, akár a gondolatjel?

A válaszom: nem! Javaslatom pedig ez: *Fidesz Magyar Polgári Párt.* A *Fidesz* név írásakor az akadémiai helyesírási szabályzat 284. a) pontja szerint járunk el: „A tulajdonnévi (főként többbelemű intézményneveket helyettesítő) ... szóösszeváonásoknak első betűjét általában nagy-”, a többi betűjét kisbetűvel írjuk, tehát úgy, ahogyan a tulajdonneveket: *Helir...*, *Kermi...*; stb.” Kiséreljük meg az itt is említett formák efféle bővítését: *Röltex Anyagbeszerzési Iroda; Malév Szállítmányozási Vállalat; stb.* Lám, ezekben sincs az első helyen álló (összeváonásos) alak után kötő- vagy gondolatjel. Tehát joggal egészíthetnénk ki e sort az általam szorgalmazott teljes névalakkal: *Fidesz Magyar Polgári Párt.*

Megkockáztathatjuk még azt is, hogy a *Fidesz-MPP* helyébe logikusan kerülhetne a főnti alaknak mindössze négybetűs rövidítése: FMPP.

Az már a Fidesz vezető politikusainak a dolga, hogy a „kivülről” jövő névmódosítási ötletekkel foglalkozni kívánnak-e vagy sem. Pásztor Emil megpendített valamit; én kissé másként látom a megnevezés ügyét. Mind a ketten némi változtatást javasolunk: nyelvőri jószándékkal. Döntsön a jövő; igazolja vagy cáfolja meg álláspontunkat az írott nyelvhasználat...

Holczer József

HÍREK

Lapunk ez évi 3. számának *Hírek* rovatában azt már jeleztük, hogy március 30-án, Szolnokon volt *a magyar nyelv hete* rendezvényorozat országos megnyitója, arról azonban csupán most adhatunk hírt, hogy márciustól májusig csaknem mindegyik TIT-szervezet megrendezte a magyar nyelv hétét, s az idei rendezvényorozaton, amely egyébként a 35., s így akár jubileumnak is tekinthető, háromszáznál is több előadás, játékos vetélkedő, kerekasztal-beszélgetés tárgya volt szép anyanyelvünk.

Új tudományos folyóirat indult a Veszprémi Egyetemen *Alkalmazott Nyelvtudomány* címmel. Főszerkesztője: **Lengyel Zolt.**

A 25. Verseyhy Ferenc nyelvűvelő versenyt 2001. június 29. és július 1. között rendezték meg Szolnokon. (Erről beszámolt is közlünk lapunk e számában.) A jubileum alkalmából a *Verseyhy Ferenc Megyei Könyvtár* egy kis füzetet jelentetett meg a verseny dokumentumaiból.

A metafora grammatikája és stilsztikája címmel a Tinta Könyvkiadónál megjelent az 1999. októberi miskolci metaforakonferencia előadásai-ból összeállított, **Kemény Gábor** szerkesztette kötet. (Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához X., 294 oldal.)

Új középiskolai nyelvtankönyvet jelentetett meg a Nemzeti Tankönyvkiadó. **Balázs Géza és Benkes Zsuzsa** Magyar nyelv a gimnáziumok és a szakközépiskolák 9. évfolyama számára című tankönyve a kerettantervhez illeszkedik. A 10. évfolyam számára szóló könyv jövőre kerül a könyvesboltokba.

A **Szarvas Gábor** Nyelvűvelő Napokat az idén október 13–14-én rendezik meg a jugoszláviai Adán.

A Magyarországi Eszperantó Szövetség gondozásában jelent meg **Gados László** *Virágok a nyelvben* (A soknyelvűségért és az egyenjogú nyelvi érintkezésért Európában) című könyve. A szerző bemutatta munkáját a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoportban.

2001. december 7-én *Betű- és szóvetés a magyar orvosi irodalomban* címmel tudományos tanácskozás lesz a Magyar Tudományos Akadémián több tudományos testület közös szervezésében. A tanácskozásnak, amelyen húsznál is több előadás hangzik el, fő szervezője **Bösze Péter** orvosprofesszor.

Összeállította: B. G. és G. L.

PONTOZÓ

Megfejtőink már többször is tapasztalhatták, hogy a lapunkban közölt rejtvények valamelyikébe becsúszik valamilyen hiba, olyan azonban, amelyet ez évi 2. számunk I. rejtvényében „elkövettünk”, még nem fordult elő eddig. A hétszer öt négyzetből álló ábra helyett hétszer hetes ábra került a meghatározások mellé, s ráadásul ez éppen abban a számunkban történt meg, amelyikben egy másik, két számmal korábban elkövetett betűelcsúsztatásért is éppen elnézést kellett kérnünk az olvasóktól. Mondanom sem kell, nagyon szégyelljük magunkat, s ezen az sem változtat, hogy a megfejtők hőiesen tűrik-túrták a megpróbáltatásokat, s nagy többségük még e szándéktalan nehezítés ellenére is megoldotta a hibásra sikeredett rejtvényt, vagy úgy, hogy rájött az ábra hibás voltára, vagy pedig hogy a tervezett ötbetűs szavak helyett hétbetűs szellemes megoldásokat fundált ki. Akár így, akár úgy, nekik elismerés jár érte, nekünk, az előidézőknek pedig bírálat. Kaptunk is, de csupán egyet (Szöllősi Sándornétól Jászberényből), holott többet is megérdemeltünk volna. Ezek előrebocsátása után pedig következzenek a 2. számunkban közölt rejtvények megfejtése!

I. Keresd a nőt! 1. Abrak. 2. Bunda. 3. Osztó. 4. Evita. 5. Oktáv. 6. Verés. 7. Dézsa. A 2. és 3. függőleges sorból kiolvasható név a nevelésügy s a női egyenjogúság jeles harcosának neve: Brunszvik Teréz.

II. Csigavonalban. 1. Bod Péter. 2. Rideg Sándor. 3. Rákosi Viktor. 4. Radnóti Miklós. 5. Szenczi Molnár Albert. (Bírálnok e név írását is helytelenítette, de téved. Az akadémiai helyesírási szabályzat mindmáig a *Szegyzi*, tehát a *cz*-s írásmódot tekinti követendőnek.) 6. Tinódi Lantos Sebestyén. 7. Nemes Nagy Ágnes. 8. Sik Sándor.

III. Szótagszámtan. Meg + vesz + te + get + he + tet + len.

IV. Hétszer hét. Az író a száz éve született Németh László. A két drámacím: Galilei, Az áruló.

V. Németh László a nyelvről. Az egészséges magyar nyelv idegenkedik a fogalmi beszéd fakó középíreteitől.

Azok közül a megfejtőink közül, akik megszerezték a sorsolásban való részvételhez szükséges 70 pontot, a következők részesülnek könyvjutalomban: Békefi Gyula András, Komárom, Csillag ltp. 30. I. 2. (2900); Csajbók Károly, Karcag, Kiss Antal út 7. (5300); Gál Brigitta, Bányaterenye, Jedlik Ányos út 13. (3070); Geszti Gyuláné, Pécs, Kassa u. 2. (7623); Képes Gáborné, Mátészalka, Bajcsy-Zsilinszky u. 27. (4700); Orosz Éva, Kecskemét, Attila u. 3. (6000); Patkós László, Budapest, Csillaghegy, Ráby Mátyás u. 39. (1038); Puskás Lászlóné, Budapest, Kiskorona u. 14. (1036); a Tiszaparti Gimnázium és Humán Szakközépiskola könyvtára, Szolnok, Tiszaparti sétány 4. (5001); Wagner Alfréd, Budapest, Attila u. 150. (1047). A nyerteseken kívül, akiknek ezúton gratulálunk, fájdalomdíjként elküldjük a nyereménykönyvet jászberényi olvasóinknak is, a tőle kapott jogos bírálatért. (Pontos címe: Munkácsy M. u. 7.; 5100.)

A Pontozó újabb feladatai

I. Közmondáskereső. Olvasóinknak nincs más feladatuk, mint az, hogy az itt látható hatszor hatos ábrába beírják a meghatározásoknak megfelelő válaszokat. Minden négyzetbe egy betű-jegy kerülhet. Ha megfejtésük helyes, a két szélső oszlop betűiből felülről lefelé egy ismert közmondást olvashatnak össze. Minden helyesen beírt szóért 1, a közmondásért 6 pont jár, összesen tehát 12 pontot lehet szerezni.

1. Zsinórozott férfikabát
2. Gabonafej
3. Más néphez tartozó
4. Kis termetű, zömök
5. Drinápoly mai neve
6. Egyetemvezető

II. Virágokból virágot! Rejtvényünkben nyolc virágnevet írtunk le, de minden második betűt, betűjegyet elhagyva. Ha olvasóink beírják a hiányzó betűket az üres helyekre, az utolsó előtti betűket összeolvasva egy újabb, kilencedik virágnevet kapnak eredményül. Ezt tessék beküldeni! A helyes megfejtés 12 pontot ér.

```

      _ S _ I _ E
    I _ Z _ L _ G
      _ A _ I _ T
    L _ Z _ N _ A
  F _ Z _ R _ J _ K
      _ A _ A
      D _ L _ A
      _ Ó _ É _ Y
  
```

III. Hétszer hét. Megfejtőink az ábra helyes kitöltése után a bal felső sarokból kiindulva átlósan a jobb alsó sarokig egy híres magyar festő ismert művének címére találhatnak. Ha ezek után a sorokat ügyesen átrendezik, rálehetnek annak a művészcsoporthoz a nevére, amelynek a festő is tagja volt. Mi a kép címe, mi a csoport elnevezése, s ki a festő, aki 1976-ban, tehát 25 éve hunyt el? A helyes válaszokért kérdésenként 5, összesen tehát 15 pont jár!

1. Villanytűzhely része
2. Mentsvár
3. Szünidő
4. A buddhizmusban a tökéletes boldogság
5. Késedelem nélkül
6. Alamizsna
7. Ritkuló

IV. Két név és egy cím! Hat meghatározáspárt közlünk. Olvasóinknak a meghatározások közül az elsőre mindig egy hárombetűs szóval kell felelniük. A meghatározáspárok második tagjaira akkor kapják meg a helyes választ, ha a már meglevő hárombetűs szó elé még egy-egy szótagot vagy hangcsoportot taldanak. Ha ezeket a kiegészítésül beírt szórészeket felülről lefelé sorban összeolvassák, helyes megfejtés esetén egyik 20. századi jeles költőnk ihletőjének nevét kapják meg. Megfejtésül egyrészt ezt a nevet, másrészt a költő nevét kell beküldeni, harmadjára pedig annak a versciklusának címét, amelyikben ihletőjének, életét magától eldobó szerelmének állít örök emléket. A helyes megfejtésért kérdésenként 6, összesen 18 pontot lehet szerezni.

1. Tisztít – 20. századi költő, meseíró (István)
2. Megerősített kastély – fegyver zárszerkezete
3. Lisztfinomságú anyag – tapos
4. Nő a kalácstészta – zeneszerzőnk
5. Nyit – fejtőedény, tájias változatban
6. Kibont – a kívánt helyre illeszt

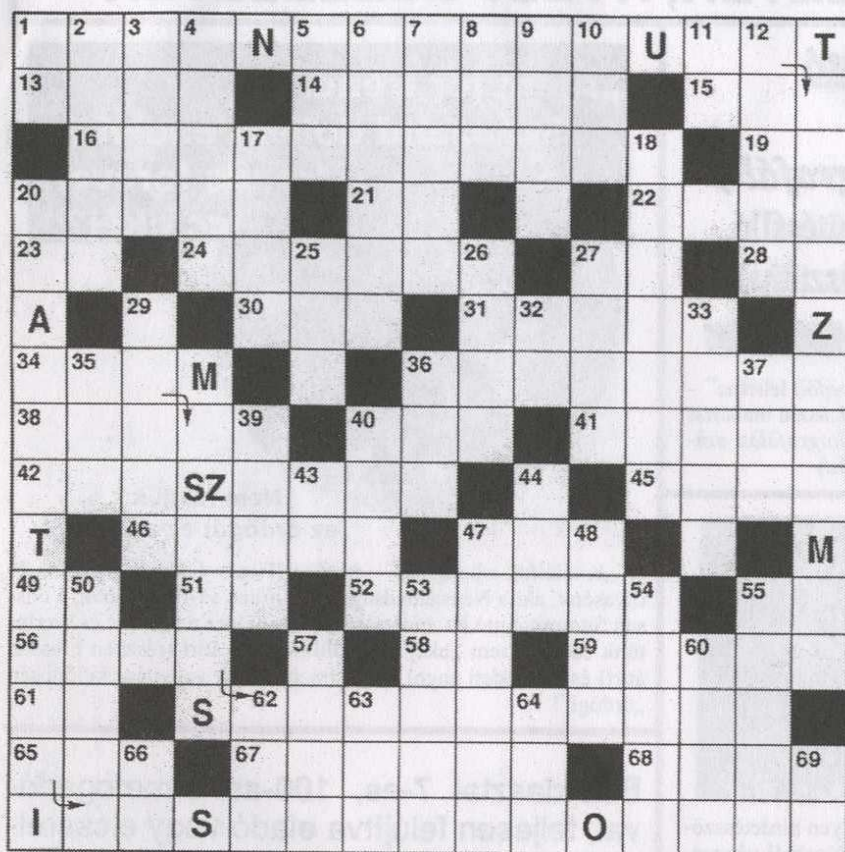
V. Czigány György a nyelvről. Ez év augusztusában töltötte be 70. életévét Czigány György író, költő, a Magyar Rádió és a Magyar Televízió számos – főleg zenei – műsorának szerkesztője, gondozója, létrehozója. Keresztrejtvényünk fő soraiban az ő egyik nyelvi vonatkozású írásából idézzük egy gondolatot. Ezt kell beküldeni. (Megfejtése 25 pont.)

Az e számunkban közzétett rejtvények együttes értéke 82 pont, de már 70 pont is elegendő ahhoz, hogy valaki részt vehessen megfejtésével a sorsolásban és egy értékes könyv nyertese lehessen. A rejtvények megoldását **2001. december 1-jéig** kell beküldeni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, 1364 Budapest, Pf. 122.

Minden rejtvénykedvelő olvasónak hibátlan rejtvényeket, eredményes megfejtést és jó szórakozást kívánnak – a rovatot szerkesztő Grétsy Lászlóval együtt – a feladványok készítői:

Doroszlai Elekné (IV.), Harmati Gizella (III.), Láng Miklós (II.), Megyeri Márton (I.), Schmidt János (V.)

ANYANYELV ÉS HŰSÉG

VÍZSZINTES: 1. Czigány György szavainak kezdete. 13. Bee ...; a Gibb
fivérek zenekara. 14. Elfogadó, hitelesítő. 15. Győri sportklub. 16. Czigány
György szavainak harmadik része. 19. Combközép! 20. Abból az irányból.
21. Radírdarab! 22. Hangtalan. 23. Délután, rövid. 24. Legendás karmester (Ant-
tal). 27. Opus, rövid. 28. Ugyancsak. 30. Természetes édesség. 31. Település a
Szerencs patak mentén. 34. Czigány György szavainak negyedik, befejező
része. 36. Ismeretlen helyre. 38. Eljut arra a helyre. 40. Kerttulajdonos szegye-
ne! 41. Iga. 42. Kávé is, csokoládé is van ilyen. 45. Kenyai hosszútávfutó
(Henry). 46. Tolna megyei község. 47. Felső végtag. 49. A pincébe. 51. Álló-
víz. 52. Legendabeli remete, Jozafát megtérítője (szórványos férfinév is!). 55.
Elnémult húr! 56. Tarpai kuruc (Tamás). 58. Részben felújít! 59. Kosmetikai
márka. 61. Üres lak! 65. Zsíroz. 67. ... Szent Teréz; 16. századi spanyol apáca,
költő. 68. ... tragédiája; Bessenyei György drámája.

FÜGGŐLEGES: 1. Az ezüst vegyjele. 2. A független India első miniszterelnöke (Dzsaváharlál). 3. Év, angolul (YEAR). 4. E város algimnáziumában három évig tanult Petőfi. 5. Nincs nélküle gólyahir! 6. Későbbre halaszt. 7. Uszít. 8. Kardozik. 9. Lendület. 10. Helyrag, a -től párja. 11. Ellenben. 12. Párányi. 17. Ábrándos képzelődés. 18. Távoli elődeink ivóedénye. 20. **Czigány György szavainak második része.** 25. Színesfém. 26. Való, helytálló. 27. Folyékony fűtőanyag. 29. Kortárs színművésznő (Edit). 32. Nyolcadrész! 33. Szőnyeget tisztít. 35. Minarik ...; Garas Dezső filmszerepe. 36. Dunántúli megye. 37. Maga után húz. 39. Siró-...; zokogva kesergő. 40. Német pszichológus, az érzékelés-lélektan kutatója (Adhemar, 1887–1935). 43. Tiltószó. 44. Kopoltyús állat. 47. Hangoskodik a daru! 48. Fakéregre telepedik a moha. 50. Házasulandókat összead. 53. Ájulásszerű állapotban levő. 54. Füst ...; 20. századi költő, író. 55. Idegen előtag: nap-. 57. Mesterséges. 60. Ráth-... István; író, művelődéstörténész (1870–1959). 62. Testünk része. 63. A szilícium és az oxigén vegyjele. 64. Bosznia-Hercegovina autójele. 66. A neon vegyjele. 69. Kétjegyű betű.

Schmidt János

Közlemény

Az **Anyanyelvápolók Szövetsége** (1126 Budapest, Szoboszlai u. 2-4., adószám: 19663155-1-43) ezúton ismerteti 2000. évi közhasznú tevékenységének főbb adatait és szolgáltatásai igénybevételeinek módját:

Éves beszámoló
(adatok ezer forintban)

A) Befektetett eszközök	
I. Immaterális javak	
II. Tárgyi eszközök	
III. Befektetett pénzügyi eszközök	
B) Forgóeszközök	1155
I. Készletek	
II. Követelések	
III. Értékpapírok	
IV. Pénzeszközök	1155
Eszközök összesen	1155
C) Saját tőke	1135
I. Induló tőke	
II. Tőkeváltozás	571
III. Tárgyévi eredmény	564
D) Tartalék	
E) Céltartalék	
F) Kötelezettségek	20
I. Hosszú lejáratú kötelezettségek	
II. Rövid lejáratú kötelezettségek	20
Források összesen	1155

A szövetség 2000-ben az állami költségvetésből, illetve annak egyes alrendszeireitől 3740 eFt, más szervezetektől 1125 eFt támogatásban részesült. A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumától kapott külön céltámogatás segítségével 2259 eFt értékben támogatott anyanyelvi táborokat és versenyeket. A szövetség ezen kívül 464 eFt cél szerinti juttatást nyújtott, és az állami támogatás terhére rendszeresen megjelentette az Édes Anyanyelvünk című folyóiratot.

A szövetség 2000-ben vezető tisztségviselői részére sem pénzbeli, sem természetbeni juttatást nem nyújtott.

A 2000. évről készült közhasznúsági jelentés a szövetség székhelyén megtekinthető.

Az elnökség

NYELVÉSZ-LELETEK, NYELV-ÉSZLELETEK

Vásárlói tájékoztató

Árumegnevezés:

Pedálos szemetes (litografált)

I. oszt. Könnyű fém. Nem ütészálló.

Karcmentes tisztítószerrel tisztítható.

Importáló: **Tallér Co. Kft.** Tel.: ~~06-1-123-4567~~

„Nem hiszem, hogy egy fém szemétláda *litografált* lehetne” – írja levelében a példa beküldője, Kovács József László budaörsi olvasónk. Mit kerteljük? Mi se hisszük! A *litografálás* számunkra is könyvomatossá sokszorosítást jelent! (G. L.)

**Felvétel kizárólag május 31-ig
korlátozott számban.**

**Jelenkezz minnél előbb,
ha elmúltál 16 éves**

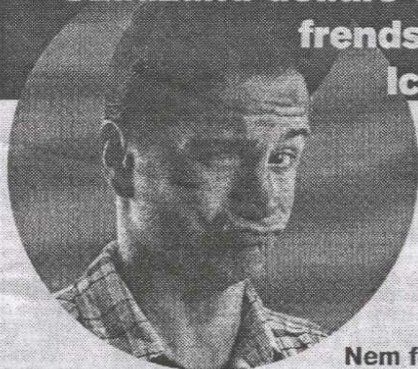
A Voluntas Diákszövetkezet ez év tavaszán ilyen hirdetésszöveggel toborzott diákokat a McDonald's üzlethálózatnál végzendő nyári munkára. Del Medico Imre olvasónk, a szövegrészlet beküldője így ír: „Ha én lennék a McDonald's reklámfőnöke, és láttam volna a *minnél*-t és a *jelenkezz*-t, tartózkodnék a diákszövetkezet szolgáltatásainak igénybevételétől.” Azt azonban enyhítő körülményként megjegyezzük, hogy amikor olvasónk a diákszövetkezetnek is elküldte észrevételét, a Voluntas két héten belül új, immár hibátlan szövegűre cserélte ki falragaszait, szórólapjait.

Ez a különös felirat, amely a *padká*-t *patká*-vá változtatta, József Attilának A költő hasztalan vonít című versét, pontosabban annak egy betűnyivel átigazított kezdetét juttatja eszünkbe: *Ős patkán terjeszt kört...* (Beküldte Varga Andrea budapesti olvasónk, közléstesi G. L.)

„Åjem jor frend.

Szauzand dollars end ví ár
frends forever.
Icc okéj?”

Nem festjük
az ördögöt az aszfaltra!

„Kitaláltuk a hungolt?” – kérdezi Timár György szerzőnk és olvasónk, aki a Népszabadság 2001. július 11-i számában, a Nissan Summit Autó Rt. hirdetésében akadt erre a szerinte és szerintünk csöppet sem „okéj” megoldásra. Az ártírt (részben hibásan ártírt) és az eredeti angol helyesírású szavak vegyítése különösen „ördögi”!

Biliárdasztal 7-es, 100-as érmefogadóval, teljesen felújítva eladó vagy elcserélhető jó állapotúba. 120 E Ft-ért. Tel.:

Jó állapotúba? Ezt valami új szabály alapján írta így a hirdető? Ezek szerint ezentúl a *több évi* munka helyett is *sokévi*bb munkáról illik beszélnünk, s a *legszebb alakú* leányt mostantól *legszeppalakú*bb-ként fogjuk emlegetni? (Az Újpressz 2001. évi különszámában találta Bélteki Krisztina olvasónk, a Baár-Madas Református Gimnázium tanulója.)

meghatározott politikai párthoz köthető alvilági csoportról, amelyik elhatározta a likvidálását. Részletekbe nem ment bele, azt azonban elárulta, hogy nem a kisczarda miniszterek vezette szövetségről, és nem a Lányi-féle polgári platformról van szó.

QUI PRODEST?

Ezek után az első számú gyanúsított személye egyértelmű. Egyébként Torgyán egy másik állítása szerint levédette a kisczarda szót, amely most június 5-től védjegytalalom alatt áll. A Szabadalmi Hivatal cáfolja a kisczarda elnököt.

Jó, lehet, hogy ez utóbbi ügyben Torgyán téved, és nem a kisczarda szót

A múlt évi 5. számunkban kifogásolt hibás latinságú *Qui prodest?* kérdéssel a rádióriport után most már nyomtatásban is találkozhattunk a Hócipő 2001/12. számában. Helyesen: *Cui prodest?* Magyarul: Kinek használ? Valóban, kinek használ az, ha egy szatirikus lap, amely mások nevetségessé tételén fáradozik, saját magát teszi nevetségessé? (K. G.)

Ez a vartúra-ismertető azt sugallja, hogy a nagy zeneköltő egy *Doborja* nevű helységben született. Akik ezt el is hitték, a túra során azért bizonyára meggyőződhetek arról, hogy az a bizonyos falu, ahol Liszt Ferenc szülőháza is áll, nem *Doborja*, hanem *Doborján* (Raiding). Tehát Liszt nem Doborján, hanem Doborjánban született! (Beküldte Baksa Péter győri olvasónk, közléstesi G. L.)

Burgenlandi vartúra:

2001. július 15., augusztus 05., augusztus 25.

2.950 Ft/fő+belépő

Látogatás Fraknó, Léka és Borostyánkő várában, Liszt Ferenc szülőházában Doborján.